

แม่สุข นุ่มนนท์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เมื่อต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดมีข่าวการยังเติร์กหรือที่เรียกวันว่า “กบฎ ร.ศ. ๑๓๐” คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองลดพระราชน้ำใจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ลงมาอยู่ใต้กฎหมายเมืองในประเทศอังกฤษและญี่ปุ่น^(๑) นับได้ว่าเป็นจุดหัวเฉียวหัวต่อของการเมืองไทย เพราะเป็นครั้งแรกที่สามัญชนคิดเรียกร้องขอเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้ประชาชนมีประชาธิปไตยเมืองนี้เป็นครั้งแรกที่เจริญแล้วในเวลานั้น^(๒)

ในบทความนี้ผู้วิจัยพยายามใช้ข้อมูลหลายๆ ด้านเพื่อจำลองเหตุการณ์กบฎ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ผ่านมาแล้วเกือบ ๗๐ ปี ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากเอกสารร่วมสมัยที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารเหล่านี้เป็นเอกสารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระปกาเจล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องเกี่ยวกับกระทรงนครบาล กระทรงมหาตตากษัตริย์ กระทรงกลาโหม กระทรงวังฯลฯ. ‘ผู้สำคัญ’ ก็คอมไกเอกสารเรื่อง ร.ศ. ๑๓๐ อยู่รวม ๒๓ แฟ้ม ซึ่งมีทั้งพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบราชนิหนานา พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ตลอดจนเจ้านายทุกพระองค์ที่ทรงอยู่ในเหตุการณ์ รวมทั้งคำให้การของพวກก่อการกบฏและคำพิพากษาคดี

นอกจากนี้จากเอกสารราชการ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเรื่อง ร.ศ. ๑๓๐ จากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารต่างๆ ที่ตีพิมพ์ในสมัยนั้น รวมทั้งบันทึกความทรงจำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชการ ความทรงจำของผู้ยังกบฎ และของประชาชนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์

- (๑) กองจากหมายเหตุกรมศิลปากร (ท่อไปใช้ กกช.) เอกสารรัชกาลที่ ๖ แฟ้มเบ๊กเกล็ก (ท่อไปใช้ ร.๖ บ.) บ. ๑๙/๑ สำเนารายงาน ร.ก.ล. วันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐
- (๒) ผู้วิจัยคือว่าการขอเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๗๙) เป็นเรื่องภายในที่ทราบกันในหมู่ผู้บริหารเพียงไม่กี่คน

ผู้ว่าจัยได้ใช้ข้อมูลเหล่านี้ศึกษาและวิเคราะห์เหตุการณ์จับกุมพวากก่อการกำเริบ ร.ศ. ๑๓๐ กระบวนการพิจารณาคดี คำชี้แจงและคำให้การของผู้ต้องหา สาเหตุของการกบฏ และผลการบททางการเมืองของกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ แต่ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงสภาพชีวิตสมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ภายในคุกนัตโทษ หรือภัยหลังพ้นโทษแล้ว เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องหลักฐานที่ไม่อาจค้นคว้าได้ลึกซึ้งพอในปัจจุบัน

การจับกุม ร.ศ. ๑๓๐

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระบัญชาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพี่กรมหลวงพิษณุโลกราชานาถ ดำเนินการจับกุม “ทหารก่อการกำเริบ” ในวันศุกร์ที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐)^(๓) หลังจากได้รับรายงานจากสายลับว่ามีคณาจารย์และพลเรือนกลุ่มนหนึ่งตั้งสมาคม “อานาคิช” ขึ้น มีสมาชิกประมาณ ๘๐๐-๑,๐๐๐ คน คิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การจับกุมกระทำการกันอย่างเงียบๆ เริ่มด้วยการจับและค้นบ้านผู้ต้องหาคนสำคัญ เช่น นายร้อยเอกชุนทรพิทักษ์ (เหลือง ศรีจันทร์)

(๓) เรื่องวันจับกุมคณาจารย์ ร.ศ. ๑๓๐ นี้ ร.ก. เทธ.ญุ ศรีจันทร์ และ ร.ก. เนกร พูนวิวัฒน์ เขียนไว้ในหนังสือ ปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ว่าเป็นวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ และหนังสืออื่นๆ เกี่ยวกับ ร.ศ. ๑๓๐ ก็บันทึกท่านของเขียวกัน แต่เท่าที่ทราบสอบหลักฐานหลักผาย ปรากฏว่าในวันที่ ๒๙, ๒๙ กุมภาพันธ์ คณะก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ยังประชุมใหญ่กันอยู่ นอกจากนี้จากบันทึกคำให้การของ ร.ก. อั๊ก รัตนพันธุ์ สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ บ่งชักว่าถูกจับในวันศุกร์ที่ ๑ มีนาคม

(๔) ภาค. ร. ๖ บ. ๑๗/๔๓ เรื่องหนังสือของกลาง ๒ เล่ม

ผู้บังคับกองพยานบาลโรงเรียนทหารบก นายพันตรีหลวงวิวนเนศร์ ประสิทธิวิทย์ (อักษร ทะสิตเวช) สังกัดกรมแพทย์ทหารบก นายร้อยโท จรุญ ณ บางช้าง สังกัดกรมพระราชรัมณ์ญาททหารบก และนายร้อยตรีเจือ ศิลาอาคน์ สังกัดกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒

หลักฐานที่ทางราชการค้นพบในตัวผู้ต้องห้า และที่บ้านมีมากมาย เฉพาะที่บ้านชุนทรพิทักษ์ มีถึง ๒๑ รายการ ส่วนใหญ่เป็นเอกสารติดต่อกันบรรดาสมาชิก ที่สำคัญมี กบฏข้อบังคับและคำชี้แจงของสมอสร รวมทั้ง บัญชีชื่อสมาชิก ๕๕ คน เขียนชื่อและสังกัดชัดเจน ส่วนที่ค้นได้ที่บ้านนายร้อยโทจรุญเป็นหนังสือ เรื่อง คำแนะนำสำส่อนเรื่องชาติบ้านเมือง เป็นตัวพิมพ์ดียะราถึง ๒๕๖ หน้า และได้สมุดตัดข่าวหนังสือพิมพ์เรื่องกบฏใหญ่ในเมือง จีนประกาศติดไว้ในสมุดหนา ๔๕ หน้า หลักฐานชี้นหลักพันที่บ้านนายพันตรีหลวงวิวนเนศร์^(๔)

เอกสารเหล่านี้ได้กล่าวเป็นหลักฐานมัตตุต้องห้าอย่างแน่นหนา และเป็นกุญแจชี้ช่องให้รัฐบาลจับกุมสมาชิกของกลุ่มกบฏได้อย่างรวดเร็วเกินความคาดหมาย เพียงวันที่ ๑ มีนาคม

วันเดียว ผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีของบุนทายหาร พิทักษ์ถูกจับหมดทั้ง ๔๕ คน เมื่อจับมาแล้ว รัฐบาลก็ให้แต่ละคนเขียนคำขอแจ้งเกี่ยวกับแผนการ และเมื่อรับบุตรไปถึงใครผู้นั้นจะถูกจับหรือถูกกักบริเวณทันที ฉะนั้นเพียงวันที่ ๒ มีนาคม รัฐบาลจับและกักตัวไว้ได้ถึงร้อยกว่าคน^(๔) ส่วนผู้ที่ต้องสงสัยแต่ยังไม่มีหลักฐานพอ ทางการก็ให้คนคดอยສอดรอยสอดแแนวไว^(๕)

การจับกุมผู้ก่อการกำเริบครั้งนี้ แม้จะเป็นเรื่องค่อนข้างใหญ่โตในวงการรัฐบาลและวงการทหาร แต่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบ หนังสือพิมพ์ภาษาไทย เช่น กรุงเทพฯ เดลิเมล์ หรือหนังสือพิมพ์ ภาษาอังกฤษฉบับออกในกรุงเทพฯ คือ The Bangkok Times หรือ Weekly Mail ไม่ยอมลงข่าวเข้าใจว่ารัฐบาลคงต้องการบีดข่าวผู้คนจึงล็อกกันไปต่าง ๆ นานา ถึงกับพูดกันเชิงแซ่ในกรุงเทพฯ ว่า มีผู้ยังรอพระที่นั่งที่นครปฐมเก็บถูกพระองค์ จึงเกิดการจับกุมขึ้น พระยาวิสุทธิสวัสดิ์ เสนานัดกรุงทรงธรรมการ จึงยื่นหนังสือทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้รับทรงสั่งเจ้าหน้าที่ให้ออกข่าวที่ควรจะออกได้ ให้รายภูมาราบทตลอดเวลา เพื่อจะได้ไม่ล็อกกันผิดเรื่องผิดราบลูกلامแบบไฟไหม้ป่า^(๖) รัฐบาลจึงตกลงใจแตลงข่าว

ผู้ต้องหาทั้งหมดถูกแยกขึ้นออกเป็น ๓ ประเภท คือ ประเทกที่ ๑ คน ๑๐ คน ถูกขังเดียวในกองมหัตโทษหรือที่เรียกว่าคุกต่างประเทศ ได้แก่ นายร้อยเอกบุนทายหารพิทักษ์ นายร้อยโทจรัญ ณ บางช้าง นายร้อยโภจิ้อ ตวกุล นายร้อยตรี ม.ร.ว. แซ่ รัชนิกิร นายร้อยตรี เอียน อุทัยกุล นายร้อยตรีทวน เรียรพิทักษ์ นายร้อยตรีบุญ แตงวิเชียร นายร้อยตรีวัส วะสนา นายร้อยตรีหริยณุ ศรีจันทร์ และนายอุทัย เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประเทกที่ ๒ ประมาณ ๒๐ กว่าคน ขึ้นไว้ที่กระทรวงกลาโหม เช่น นายร้อยตรีดัด รัตนพันธุ์ นายร้อยตรี เนตร พุนวิษณุ นายน้อยตรีสอน วงศ์โต นายร้อยตรีบุญ บุณยรัตนพันธุ์ นายร้อยตรีโภย วรรณกุล และฯลฯ ส่วนผู้ต้องหาประเทกที่ ๓ มีราว ๗๐ คนเศษ ถูกกักบริเวณอยู่ตามกรมกองทหารที่สังกัด ที่กระทรวงกลาโหม กระทรวงทหารเรือ และกระทรวงยุติธรรม

สถานที่ที่พวกบุกรุกจับ

จากหลักฐานปรากฏว่าพวกกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ เริ่มจับกลุ่มวางแผนบัญชี ประมาณปลายเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๓๐ แต่เพียงชั่วเวลาเดือนครึ่ง

(๔) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๐ เจ้าพ้ำกกรุงษ์ภูวนารถ ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๕) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๔ เจ้าพระยามราชกราบทบังคุมทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๖) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๐ หนังสือพระยาวิสุทธิสวัสดิ์ เสนานัดกรุงทรงธรรมการ จึงยื่นหนังสือทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้า

พระบังคุมทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบังคุมทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

พระบังคุมทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้า

หลังจากประชุมได้ประมาณ ๗-๘ ครั้ง คนที่หัวหน้ากลุ่ม บัญชาที่น่าวิเคราะห์คือ ทำไม่แผนปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ จึงถูกเบิดเผยแพร่เร็วเช่นนี้ ถ้าศึกษาจากความเห็นของสมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ เช่นจากการเขียนของ ร.ต. เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ ในหนังสือเรื่อง ร.ศ. กบฎ ๑๓๐ หรือจากข้อเขียนสมาชิกท่านอื่น ๆ จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ จะเห็นได้ว่าพวกสมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ เชื่อกันว่าเป็นเพรwareถูกหักหลัง กล่าวคือ มีสมาชิกท่านหนึ่งซึ่งเพิ่งเข้ามาประชุมสองครั้งสุดท้าย คือ นายร้อยเอกยุทธ (แต้ม คงอยู่) เป็นผู้นำเรื่องการวางแผนปฏิวัติหัวหน้ากลุ่มไปทูลพ้องสมเด็จพระเจ้าบรมยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ^(๔)

อันที่จริงข้อกล่าวว่าหัวดังกล่าวมีส่วนถูกต้องอยู่เหมือนกัน เพราะมีหลักฐานปรากฏแน่นชัดว่า นายร้อยเอกยุทธ เขียนรายงานฉบับเสนอทางราชการถึง ๒ ฉบับ เป็นรายงานการประชุมของกลุ่มปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ในคืนวันที่ ๒๙ และวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ โดยที่นายร้อยเอกยุทธ เขียนรายงานอย่างละเอียดว่ามีคนเข้าร่วมประชุมทั้ง๒ คืน จำนวน ๓๒ คน วางแผนกันจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐให้เร็ว

ที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ และจะเบ็ดประชุมใหญ่เลือกประธานาริบดีชั่วคราวซึ่งห่วงกันว่าจะยกพระเจ้าพี่ยาเรื่องการหมั่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ขึ้นเป็น^(๕) นอกจากนี้นายร้อยเอกยุทธยังรายงานเรื่องการจัดหาอาวุธตลอดจนการวางแผนเกลี้ยกล่อมทหารตามกองพลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ กองพลในขณะนั้น

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์หลักฐาน และพฤติกรรมต่าง ๆ ของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ทำให้คิดว่าการจะปรักปรำนายร้อยเอกยุทธว่าเป็นผู้หักหลังพระคุณพาก และเป็นตัวการทำให้การปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ล้มเหลวไปถูกต้องนัก เพราะการปฏิบัติงานของพาก ร.ศ. ๑๓๐ เอง มีข้อบกพร่องหลายประการ ถึงแม้นายร้อยเอกยุทธจะไม่นำเรื่องพ้องรู้ขบล การปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ก็คงสำเร็จได้ยาก ดังนี้พระสาเหตุ ๓-๔ ประการ กล่าวคือ

ประการแรก กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ทำงานโดยไม่มีการวางแผนและทำงานหละหลวย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาสมาชิก กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ไม่ได้กำหนดว่าใครควรจะเป็นสมาชิกหรือไม่อย่างไร ต่างชวนใจต่อใครเข้าเป็นสมาชิกได้ทั้งนั้น เพียงเข้ามาตั่มหัวสาบานก็ถือว่าเป็นสมาชิกเต็มตัวแล้ว จึงทำให้ขาดความผูกพันหรือขาดอุดม

(๔) ร.ต. เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์) กบฎ ร.ศ. ๑๓๐ (กรุงเทพฯ เว็บไซต์การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๔๗-๔๘

(๕) กกช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑ โน้ตรายงานตืบความลับ ๒๙ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ ย. ๓

การณ์ร่วมกันของพระค ารประชุมก็ไม่มีสิ่งเปลี่ยน ไม่มีวาระการประชุม ไม่มีเมื่อกระทั่งหัวหน้าที่ประชุม ขณะประชุมสมาชิกเดินกันไปมา เมาเօะอะ รวมกับชุมชนสังสรรค์เพื่อนฝูงมากกว่าจะเป็นการประชุมวางแผนล้มล้างอำนาจจารัฐบาล

ประการที่สอง กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ทำงานด้วยความประมาท แม้ว่าการจับกลุ่มชุมชนแต่ละครั้งจะมีการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาล ตลอดจนตำแหน่งเตียนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่กลุ่มพวก ร.ศ. ๑๓๐ ก็มักจะพูดจาแบบไม่ยึด เช่น นายร้อยตรีบุญ แต่งวิเชียรนายร้อยตรีวิสา วาสนา นายร้อยตรีหรีญทิพยรัตน์ และนายร้อยตรีอัต รัตนพันธุ์ จากกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาระองค์เรียกประชุมทหารเป็นกองร้อย ๆ สั่งสอนให้เข้าใจถึงสภาพความเดือดร้อน และยุบให้เกิดความไม่พอใจในองค์พระมหากษัตริย์^(๑๐) จึงน่าจะเป็นได้ว่า เรื่องความไม่พอใจการบริหารแผ่นดินและเรื่องความคิดปฏิวัติของพวก ร.ศ. ๑๓๐ ได้กล่าวเป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ทราบ ตามที่นายทหารท่านหนึ่งให้การว่า “ข่าวได้ยินหน้าหูขึ้นทุกที ลง

ท้ายที่สุดเรื่องนี้ดูเหมือนไม่เป็นข่าวที่จะบังคับ”^(๑๑)

ประการที่สาม สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ จะต้องยอมรับว่า พวකแท้หลังกันเอง ที่จริงเมื่อพวกร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับ ทางผู้ยัวรัฐบาลไม่มีหลักฐานอะไรมากไปกว่ารายงานลับของนายร้อยเอกยุทธ์เฉนบบทึกล่าวแล้ว พร้อมกับรายชื่อสมาชิก๔๕ คน ที่คนใดจากตัวนายร้อยเอกขุนทวยหารพิทักษ์ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าภายหลังคำให้การขึ้นได้ส่วนบุคคลเหล่านี้ต่างซัดทอดกันเองจนนานปลายไปเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ตามหลักฐานปรากฏว่าหลังจากได้ส่วนจำเลยถึง ๙๗ ปากแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังทรงยอมรับว่า “.....คร ทำการมากน้อยอย่างใด.....โดยมากได้จากคำให้การยันถึงกัน แล้วที่ให้การรับรอง.....”^(๑๒)

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า พวกร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับ เพราะความห่วย่อนประสิทธิภาพของแผนการความประมาท ความรู้เท่าไม่ถึงกันน์ ตลอดจนการทรยศและการซัดทอดของผู้ที่เคยตีมน้ำสาบนร่วมกันมา ทหารผู้หนึ่งที่เคยเข้าร่วมประชุมพระค าร ร.ศ. ๑๓๐ ให้ความเห็นว่า “พวกร

(๑๐) กจช. ร. ๖ บ. ๑๙/๗ คำพยานรั้นไก่ส่วน (๑-๙ มีนาคม ๒๕๔๔) รวบรวมจากคำให้การจากนายร้อยนายสิน แฉพลททหาร จำนวน ๑๒ คน เรื่อง ร.ก. บุญ ร.ศ. วิสา และ ร.ก. หรีญ เป็นผู้สั่งสอนทหาร

(๑๑) กจช. ร. ๖ บ. ๑๙/๕ คำชี้แจงของนายร้อยໂທเงิน ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๑๒) กจช. ร. ๖ บ. ๑๙/๑๖ หนังสือสมเกียรติพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนາถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมหามงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

ติด ๆ โดยมากเป็นเด็ก ๆ มุทะลุ ตึงตัง ทำอะไร
เห็นเป็นการสำเร็จงั้น”^(๓)

ผู้ต้องหาคดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

ผู้ถูกจับเกี่ยวกับแกนกับกรณีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ มี
รวมทั้งหมด ๑๐๖ คนและพระยาประสิทธิ์ศักดิ์การ
(ม.ล. เพื่อ พึงบุญ) ข้าราชการตำแหน่งและสมาชิกรัฐ
มนตรีส่วนในขณะนั้นให้ความเห็นว่า คนจำนวน
นี้เป็นพวก “น้อยใจ” “ไม่มีสติ” และส่วนใหญ่
เป็นลูกจีน กับพวกโกต่าง ๆ^(๔)

จากจำนวนผู้ต้องหาทั้ง ๑๐๖ คนนี้ มีผู้ถูก^{ตัดสินลงโทษ} ๙๒ คน กล่าวคือ ถูกตัดสินประ^{หารชีวิต} ๓ คน จำคุกตลอดชีวิต ๒๐ คน จำคุก
๔๐ ปี ๓๒ คน จำคุก ๑๕ ปี ๗ คน และจำคุก
๑๒ ปี ๓๐ คน แต่ผู้ที่ถูกตัดสินจำคุกตั้งแต่
๒๐ ปีลงมาทั้ง ๖๙ คน ได้รับพระราชทานอภัย
โดยรอการลงอาญาโดยไม่ต้องรอตัดคุก คงติดคุก
เพียง ๒๓ คนเท่านั้น

ผู้ถูกตัดสินลงโทษ ๙๒ คนนี้ เป็นพลเรือน
สังกัดกระทรวงยุติธรรม ๔ คน ทหารเรือ ๓ คน
นอกนี้เป็นทหารบก ๘๕ คน สังกัดกรมกอง^{ต่าง ๆ} ถึง ๑๗ คน หน่วย โดยเฉพาะทหารจากหน่วย
มหาดเล็กรักษาพระองค์เข้าร่วมขบวนการมากที่

สุด เช่น ทหารจากกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษา^{พระองค์}ถึง ๒๑ คน หรือ ๒๔.๗๐ เปอร์เซนต์
ของจำนวนนายทหารบกที่ถูกลงโทษ ส่วนหน่วย
อื่น ๆ ที่ทหารเข้าร่วมขบวนการก็มีกรมบัญชาการ
กองทัพที่ ๑ กรมเสนาธิการทหารบก กรม
ทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ กรม
ทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๓ กรมทหาร
ราบที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์
กรมพระธรรมนูญทหารบก กรมทหารบืนไหญ่
ที่ ๑ รักษาพระองค์ กรมทหารบืนไหญ่ที่ ๒ กรม
ทหารรักษาวัง กองบินกลที่ ๑ โรงเรียนนาย-
ร้อยชั้นประถม และฯลฯ

ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ทั้ง ๙๒ คน เป็นกลุ่ม^{พังหนึ่ง} คนที่มีอายุน้อยที่สุด ๑๘ ปี คือ ว่าที่^{นายร้อยตรี} ชิต สังกัดกรมทหารราบที่ ๓ ส่วน
ผู้ที่อายุมากที่สุด คือ นายพันตรีหลวงวิษณุเครว^{ประสิทธิ์} สังกัดกรมแพทย์ทหารบก อายุ
๓๘ ปี ส่วนกลุ่มอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปีจำนวน
มากที่สุดถึง ๗๔ คนหรือร้อยละ ๘๐ สำหรับผู้ที่
อายุ ๓๐ ปีขึ้นไปมี ๗ คน

อนึ่งยศทางทหาร ๘๘ คน (“ไม่นับพลเรือน
๔ คน) เรียงตามลำดับต่อไปดังนี้

(๓) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑ คำให้การ ร.ก. กันสุน แพท ๒๒ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

(๔) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑ หนังสือพระยาประสิทธิ์ศักดิ์การ กรมบังคุมทุกพระบาทสมเด็จพระมหามyth เจ้า-
อยู่ท้า วันที่ ๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ และวันที่ ๑๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

ยศ	จำนวน	ร้อยละ	ผู้มีชื่อในบัญชีพากคิดการกำเริบ ๕๙ คน บัญชีในรายงานสืบ ๑๗ คน และมีชื่อในคำให้การ
นายดาบ	๑	๑.๑๔	
ว่าที่นายร้อยตรี	๑๗	๐๙.๐๓	๒๐ คน
นายร้อยตรี	๕๖	๖๓.๖๔	มีข้อ案สำสังเกตบางประการเกี่ยวกับการไถ่-ส่วนปากคำ กล่าวคือ ประการแรก ทางการรับคำนิยมการอย่างรวดเร็วมาก เพียงชั่วเวลา ๒ อาทิตย์ก็สอบสวนเสร็จทั้งหมด ๑๗ ปาก และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงรับสรุปตามความผิดของผู้ต้องหาขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมหาม KING GEORGE V แห่งอังกฤษ เจ้าอยู่ทัวทันที ประการที่สอง เท่าที่พิจารณาจากข้อมูลต่าง ๆ ทำให้คิดไปได้ว่า ทางรัฐบาลไม่ได้ทราบอะไรเกี่ยวกับแผนกบัญชีมาก่อน และไม่มีหลักฐานผูกมัดผู้ต้องหา ผู้ต้องหาคนไหนไม่รับผิด รัฐบาลจะไม่ทราบความผิดชัดเจน แต่ถ้าคนไหนรับผิดมาก ความผิดจะปรากฏตามคำสารภาพ ^(๑) เช่น นายร้อยตรี เจือ ศิลาอาสน์ ทหารประจำกรมทหารบินในญี่ปุ่น เมื่อตอนได้สวนให้การว่า “.....ข้าพเจ้าไม่ได้รู้เห็นในการนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกนัดด้วย ทั้งไม่ทราบและไม่ได้ยินข่าวคราวจากผู้ใดเลยว่า มีผู้คิดการขึ้นเช่นนี้ ในกรณีข้อของข้าพเจ้าเกี่ยวข้องอยู่”
นายร้อยโท	๑๐	๑๑.๓๙	
นายร้อยเอก	๓	๓.๔๐	
นายพันตรี	๑	๑.๑๔	
การไถ่สวนคดีกบฎ ร.ศ. ๑๓๐			

รัฐบาลดำเนินการสอบสวนกบฎ ร.ศ. ๑๓๐ เป็น ๒ ขั้นตอน ในขั้นตอนแรกไม่ได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา แต่ใช้วิธีให้ผู้ต้องหาแต่ละคนเขียนคำซั่งเรื่องที่เกิดขึ้น เขียนเสร็จแล้วก็มาให้การกับผู้บังคับบัญชาของแต่ละสังกัด โดยที่ทางการตั้งค่าถามໄວ่ประมาณ ๑๓ ข้อ เป็นต้นว่า ใครซักชวนให้เข้าประชุมมาแล้วกี่ครั้ง ที่ไหน มีใครเข้าร่วมประชุมบ้าง ที่ประชุมมีดุลประสังค์อะไร รับเงินจากไหน ใครทำหน้าที่อะไรในการประชุม ใครเป็นหัวหน้า ฯลฯ^(๑)

ผู้ที่ต้องให้การในช่วงแรกนี้มีรวมทั้งหมด ๕๙ คน เป็นทหารบก ๘๗ คน ทหารเรือ๓ คน พลเรือนสังกัดกระทรวงยุติธรรม ๔ คน พลเรือนสังกัดกระทรวงกลาโหม ๑ คน และทั้งหมดเป็น

(๑) ผู้วิจัยได้รวบรวมประเก็บต่าง ๆ เหล่านี้มาจากการของผู้ต้องหาระบماณเกือบ ๑๐๐ นาย จากเอกสารในกองจากหมายแห่งชาติ ร. ๖ บ. ๑๙ แพ้ม. ๑๗/๔ (บีก ๑), บ. ๑๗/๔ (บีก ๒), บ. ๑๗/๖ (บีก ๓) และ บ. ๑๗/๘ (บีก ๔)

(๑๖) กษช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๖ ด้วยพระหักดิ์สมเด็จพระน้องยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมหาม KING GEORGE V แห่งอังกฤษ ๑๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

ด้วยนั้น จะเป็นโดยเหตุไดไม่ทราบ ข้าพเจ้า
ไม่ได้รู้ตัวเลย....."(๑๗) โดยเข้ามานี้ เจ้า-
หน้าที่ต้องยอมจำนนปล่อยตัวนายร้อยตรีเจือไป
แต่ภายหลังมาถูกจับใหม่ เพราะไปเขียนจดหมาย
ติดต่อกันเพื่อนในคุกมหัตโทษ และถูกตัดสิน
ประหารชีวิตด้วยความผิดเรื่องเดียวกับที่เคยปฏิ-
เสธไว้

เมื่อสอบสวนในขั้นตอนแรกเสร็จแล้ว
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุ-
โลกประชานาถ ได้ทรงสรุปคำให้การพร้อม
ทั้งนำหลักฐานที่ยึดได้ทั้งหมดขึ้นกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยถ่ายความ
เห็นในประเด็นสำคัญว่า พวกราหก่อการกำเริบ
เหล่านี้คิดประทุษร้ายต่อองค์พระประมุขของ
ชาติและต่อประชาชน ไม่ใช่คิดจะเปลี่ยนแปลง
การปกครองบ้านเมืองเพียงอย่างเดียว(๑๘) จึง
กราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพิจารณาตั้งกรรมการทหารขึ้นพิจารณาโทษ
เป็นพิเศษโดยไม่ต้องพ้องศาล

สำหรับการสอบสวนในขั้นตอนที่สองนั้น
พระบาทสมเด็จพระมห/repository เจ้าฟ้าฯ ได้ทรง
มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการ

กรรมการทหารพิเศษขึ้นพิจารณาคดี เมื่อวันที่
๑๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

๑. นายพลเอกพระยาสีหราชเดโชไชย
ผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เป็นประธาน
กรรมการ

๒. นายพลตรีพะยາวารเดชศักดิ์ดาวุช
ปลดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม

๓. นายพลตรีพะยາวารเดชศักดิ์ดาวุช
เจเรหารราบและม้า

๔. นายพลตรีพะยາพิไชยสงคราม ผู้ร่วม^๕
แม่ทัพกองที่ ๓

๕. นายนาวาเอกพระยาวิจิตรนาวี ผู้บัญ-
ชาการทหารเรือฝ่ายบก

๖. นายพันเอกพระศรีณรงค์วิไชย เจ้า-
กรมพระธรรมนูญทหารบก

๗. นาวาโทพระสุนทรานุกิจปรีชา ผู้ร่วม^๖
เจ้ากรมพระธรรมนูญทหารเรือ(๑๙)

คณะกรรมการทหารพิเศษถือข้อสรุปตาม
รายงานที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรม
หลวงพิษณุโลกประชานาถนำขึ้นกราบบังคมทูล
เป็นโจทก์ และให้เวลาประมาณ ๓ อาทิตย์ทบ
ทวนสำนวน ให้การทั้ง ๔ ปากอย่างละเอียด

(๑๗) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำชี้แจงและคำให้การของนายร้อยตรี เจือ ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๑๘) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๖ ลายพระหัตถ์สมเกี้ยเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาการาบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ-
มห/repository เจ้าอยู่หัว ๑๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๑๙) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๖ พระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระมห/repository เจ้าอยู่หัว ที่ ๕/๑๐๗๔
วันที่ ๑๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

และสรุปความผิดทางกฎหมายในทำนองเดียวกับที่เจ้าพ้าจักรพงษ์กุวนาถทรงสรุปไว้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในบางกรณียังมีหลักฐาน “บกพร่อง” ไม่ปรากฏความผิดของผู้ต้องหาแน่ชัด และในหลาย ๆ กรณียังพิจารณาไม่ได้ว่าบุคคลนั้น ๆ ทำผิดมากน้อยแค่ไหน คณะกรรมการทหารพิเศษ จึงลงมติเป็นเอกฉันท์ เรียกผู้ต้องหาจำนวนหนึ่ง มาไต่สวนเพื่อความยุติธรรมอีกครั้ง

ก่อนที่การไต่สวนครั้งใหม่จะเริ่มขึ้น รัฐบาลเกิดจับจดหมายที่นักโภชนาการในคุกมหันต์โภชนาวังออกมาให้เพื่อนนักโทษให้ได้ ๑ ม้วนใหญ่ เขียนเป็นลายมือยาวถึง ๑๑ หน้ากระดาษฟุลส์-แก๊ป เป็นจดหมายของนายร้อยโภชนาวุฒิ นางช้าง ถึงนายร้อยตรี เจือ ศิลาอาสน์ เ杰้าความเป็นไปในคุก รวมทั้งนายความในใจกลางประการ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ รัฐบาลพิจารณาเห็นชัดเจนว่า ข้อความในจดหมายม้วนนั้นมีรายตอนหนึ่นพระบรมเดชานุภาพ รัฐบาลจึงจับบุคคลที่เกี่ยวข้องอีกกลุ่มหนึ่ง รวม ๒๕ คน คือนายร้อยตรีเจือ ศิลาอาสน์ และนายสิน พลพหาร ตลอดจนเสมียนประจำกรมทหารบินใหญ่ที่ ๒ ซึ่งเคยพูดคุยกับนายร้อยตรีเจือ^(๒๐) และเข้าคันของกลางที่บ้านนายร้อยตรีเจือ ยืดได้หลักฐานต่างๆ ถึง ๒๐ ชั้น ส่วนใหญ่เป็นจดหมายติดต่อเพื่อทหารในคุกมหันต์โภชนา

คณะกรรมการทหารพิเศษเริ่มพิจารณาคดี ร.ศ. ๑๓๐ ใหม่ในวันที่ ๑๙ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐ และแล้วเสร็จในวันที่ ๓๐ เมษายน ผู้ถูกสอบสวนครั้งนี้ ๔๒ ปาก เป็นผู้มีชื่อในบัญชีห้าม ก่อการกำเริบและเคยถูกสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่กระทรวงกลาโหมมาแล้ว ๔๔ ปาก ส่วนอีก ๘ ปากนั้น เป็นผู้ที่ถูกเรียกมาสอบสวนใหม่ในคดี นายร้อยตรีเจือโดยเฉพาะและทั้ง ๘ ท่านนี้ คณะกรรมการลงความเห็นว่าไม่มีความผิดใด ๆ ทั้งสิ้น ให้ปล่อยตัวพ้นข้อหาไป

ในการสอบสวนครั้งใหม่เพิ่มเติมนี้ คณะกรรมการทหารเน้นประเด็นไปที่เรื่องความประพฤติของนายร้อยตรีเจือ ศิลาอาสน์ รวมทั้งจดหมายม้วนสำคัญของนายร้อยโภชนาวุฒิ นอกจากนี้ยังสอบสวนประเด็นต่าง ๆ ที่ข้องใจ เช่นในกรณีถูกผู้อันชัดทอด หรือในเรื่องที่กรรมการต้องการจะทราบเพิ่มเติม

คำให้การผู้ต้องหาบก. ร.ศ. ๑๓๐

เท่าที่วิเคราะห์จากคำให้การของผู้ต้องห้ามหมด พอจะสรุปได้ว่าผู้ต้องห้ามส่วนใหญ่ให้การสารภาพ ที่ปฏิเสธไม่รู้ไม่เห็นอะไรเลยมีไม่ถึง ๑๒ คน และผู้ที่ให้การสารภาพอย่างรวดเร็ว เป็นพวกที่ถูกคุมขังอยู่ในกองมหันต์โภชนา โดยสารภาพหมัดว่าคราวนี้เข้าประชุม เข้าประชุมที่ไหน ประชุมอะไร คราวนี้อยู่ในระหว่าง

(๒๐) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑ นายร้อยเอก หลวงยอดอาวุธ ผู้รับผิดชอบค้านกรรมทหารบินใหญ่ที่ ๒ แจ้งความนัยังเจ้าพนักงานกรมบัญชาการกองพลที่ ๒ ๑๙ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐

การประชุม โครงการหน้าที่อะไรในการประชุม หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ถ้าทราบอะไรก็จะบอกหมด ที่ไม่ได้บอก เพราะไม่ทราบ เช่นเรื่องหัวหน้า พรรค ไม่มีผู้ต้องหาคนไหนในจำนวน ๙๗ คน จะสารภาพว่าเป็นโครงการ ตอบได้เพียงว่า “คิดว่า” “เข้าใจว่า” คนนั้นคนนี้อาจจะเป็นหัวหน้า แสดง ว่ากลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ คงยังไม่ทันเลือกหัวหน้าเป็น ทางการจริง ๆ ก็ถูกจับเสียก่อน

การที่สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ส่วนใหญ่ให้การ สารภาพน่าจะพิจารณาได้ว่าคงเนื่องมาจากสาเหตุ ๓-๔ ประการ

ประการแรก ขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐ ขาด อุดมการณ์ที่แน่นอน สมาชิกส่วนใหญ่ไม่สามารถ กันแบบหลวงฯ คือ มาร่วมวงวิชาการ การบ้าน การเมืองในวงเหล้า ทุกคนไม่เคยร่วมกันเชิญ หน้าต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของกลุ่มนักก่อการ ส่วน มากรู้จักกัน เพราะเป็นนายทหารสีเดียวกัน เมื่อ มาแกะกลุ่มกันครั้งนักกุพันด้วยการด้มน้ำสาบล เปียงอย่างเดียว นอกจากนี้จะระยะเวลาที่ตั้งกลุ่ม สั้นมากคือ เพียงเดือนเศษ ๆ บางคนมาร่วมวง ประชุมเพียงครั้งเดียว บางคนก็สองครั้ง

ประการที่สอง ผู้ต้องหาหลายท่านคงจะมี ความรู้สึกว่าถูกหลอกให้เข้าร่วมขบวนการโดย ไม่รู้เรื่องรู้ราวามาก่อน เมื่อมีคำแนะนำชวนประชุม ครั้งแรกก็ไม่ได้บอกว่าจะไปประชุมอะไร ทำ อะไร ส่วนมากชวนกันเพียงว่าถ้าอยากรู้อะไร ให้ไปที่นั่นที่นี่ ถ้าอยากรู้เป็นคนรักชาติ ก็ต้อง

ไปที่อนุญาตดีกิจสถาน เมื่อหลังตัวไปเข้าจริงๆ กลับกลายเป็นการประชุมเพื่อปฏิวัติ จะถอนตัว ก็ไม่ได้ เพราะได้มีน้ำสาบลของพรรคเสียแล้ว เกิดความกลัวที่จะทรยศต่อน้ำสาบลตามลักษณะ คนไทยโดยทั่วไป ในขณะเดียวกันก็ไม่กล้าไป พ้องผู้ใหญ่ เพราะกลัวจะมีความผิดฐานที่เข้าไปในวัสดุด้วย ชนนี้เมื่อคนเหล่านี้ถูกสอบสวน จึงรับสารภาพอย่างมาก คนที่คิดและเข้าใจ เช่นนั้น

ประการที่สาม สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ หลาย คนและส่วนใหญ่มองไม่เห็นว่าทำอะไรผิด เพราะ เชื่อมั่นว่า สิ่งที่คิดจะดำเนินการนั้นเป็นไปเพื่อ ความเจริญของชาติบ้านเมือง และกระทำไปด้วย ความรักชาติอย่างสุจริตใจ จึงไม่ควรจะต้องบีบ บังอะไร ยิ่งกล่าวเท็จก็ยิ่งเหมือนพยายามปักบีด สิ่งที่กำลังกระทำ พวกรู้จังสารภาพการดำเนิน การหมด แต่หลายท่านให้การอย่างน่าฟังมาก เช่น นายร้อยตรีเรียก ศรีจันทร์ ให้การว่า “ที่ พวกรคนเข้าร่วมประชุมกันก็เพื่อประสงค์จะพร้อม ใจกันขอร้องให้รัฐบาลเปิดโอกาสให้คนชั้นดี ๆ และรายภูริในประเทศไทยตลาดและเข้าใจวิธีการ ปกครองบ้านเมืองจะได้รู้จักรักบ้านเมืองมากขึ้น ประเทคโนโลยีจะได้เจริญขึ้นด้วยกับประเทศไทย อย่างน้อยก็เท่ากับประเทศไทยปั้นในแบบเอเชีย ด้วยกัน และที่นายร้อยตรีเรียก ศรีจันทร์ คิดและกระทำการเช่นนี้ เพราะ “ข้าพระพุทธเจ้าก็เป็นคนไทย เกิดในเมืองไทย จึงได้ชวน

ขวัญอย่างจะให้ชาติไทยเจริญ เพื่อจะหาอำนาจ
ใส่ไทย เพื่อมีความอปปะยศแก่ชาติอื่น
เข้า”^(๒๑)

ประการสุดท้าย บรรยายกาศของการสอบสวน เป็นบรรยายกาศแบบไทยๆ ที่ทุกคนรู้จักกัน นายน้อยตรีตั้ง รัตนพันธุ์ ให้ความเห็นว่า เป็นแบบ “อาจารย์ไตรสุวรรณศิริ”^(๒๒) สมາชิก ร.ศ. ๑๓๐ แทนทุกคนเป็นผู้มีเทือกเลาเหล่าก่อ บุตรคนนั้น หลานคนนี้ หลายคนเป็นนัดเล็ก พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงบางคนเป็นนัดเล็ก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจกรพงษ์ภูวนานา บางคนเป็นนัดเล็กพลเอกพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นครรชัยศรีสุรเดช เสนานดีกระทรวงกลาโหม บางคนเป็นนัดเล็ก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ บางคนเป็นนัดเล็ก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนราธิราษฎร์ บางคนเป็นนัดเล็ก ข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ บางคนก็เป็นเชื้อพระวงศ์อยู่แล้ว^(๒๓) ความความผูกพันนั้นที่เครือญาติของสังคมไทย คงทำให้การสอบสวนเป็นไปด้วยความเข้าใจกันมากขึ้น

คำพากย์มาคดี ร.ศ. ๑๓๐

คณะกรรมการทหารพิเศษ ตัดสินคดี ร.ศ. ๑๓๐ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ ถ้า้นับ

จากวันที่พวงกบภูฏกับจับเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ.
๑๓๑ แล้วจะรวมเวลาได้ ๖๕ วัน

คณะกรรมการทหารพิเศษสรุปคำพิจารณา
คดีว่า พวงกบก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ กระทำการความผิดที่แจ้งชัดหลายประการ เช่น สมคบกันประชุมเพื่อคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองถึง ๙ ครั้ง ระหว่างวันที่ ๑๓ มกราคม ถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ โดยตกลงกันเป็น๒ ประเต็นคือ ถ้าจะให้ประเทศไทยสยามปักครองอย่าง “ลิมเต็มอนากิ” จะดำเนินการ ๑ อย่าง ๑. ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยละเอียด หรือ ๒. จะยกกำลังเข้าล้อมพระราชวัง และบังคับให้ทรงสละพระราชน้ำาจาลงมาอยู่ใต้กฎหมายหรือเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินโดยจะทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาheroเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสววรค์ราชนิต หรือสมเด็จพระเจ้าน้องยาheroเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประนานาถั้นเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย แต่ถ้าจะให้ประเทศไทยสยามปักครองอย่าง “รีบปลิก” ก็จะทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพี่ยาheroกรณหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ขึ้นเป็นประธานาธิบดี

นอกจากนี้คดี ร.ศ. ๑๓๐ ยังจัดพิมพ์เอกสารว่าด้วยการปักครองแผ่นดิน ตัดข่าวกบฏในเมืองจีนทำโคตใช้ในการส่งข่าว สะสมศាសตรา-

(๒๑) กาช. ร. ๖ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจงนายน้อยตรีเร vieriyu ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๒๒) นายน้อยตรีตั้ง รัตนพันธุ์, พงสาวการไทยโดยย่อ ตั้งแต่สมัยตึกสำราญถึงสมัยบั้นบัน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามอักษรภักดิ์ ๒๔๗๗) หน้า ๑๗

(๒๓) ร้อยตรีเร vieriyu ศรีจันทร์ และร้อยตรีเนตร พนวิวัฒน์ ยังแล้ว หน้า ๘๔

วุช ออกเงินบำรุงสมาคม เกลี้ยกล่อมทหารตามหัวเมือง และยุบงนายสินพลทหารให้ก่อการจลาจล และบรรดาถ้อยคำที่ใช้ในหมู่สมาชิกและในการประชุมทุกครั้ง “เป็นถ้อยคำประป่าวพะราชริยานุวัตร ซึ่งเป็นทางให้เห็นได้ว่าจะกระทำให้ผู้สืดับเมื่อไม่ต้องให้เห็นเหตุผลหมายความหวังต่อพระมหากรุณาธิคุณ และขาดความจริงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”^(๒๔)

ฉะนั้น “..... เมื่อจะกล่าวโดยลักษณะความผิดแล้ว บุคคลจำพวงเหล่านี้ได้กระทำผิดต่อกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๙๗ ตอนที่ ๒ โทษถึงประหารชีวิตด้วยกันทุกคน แต่ครั้นจะวางโทษถึงประหารชีวิตทุกคนไป บุคคลบางคนได้กระทำความผิดมาก ไม่สมควรจะลดโทษเลยก็มี แต่บุคคลบางคนได้กระทำความผิดน้อยนั้นให้การรับสารภาพให้เป็นประโยชน์ในการพิจารณาบ้าง และมีเหตุผลอื่น ๆ สมควรจะลดหย่อนผ่อนความผิดให้เบาลงได้นั้ง อันเป็นเหตุควรลดโทษฐานประนีลังได้อีกสองหนึ่งตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๕๙ เพียงส่วน ๑ ใน ๓ และกึ่งหนึ่งจากโทษประหารชีวิต ความกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๓๗.....”^(๒๕)

คณะกรรมการจิราภรณ์โทษแบ่งเป็น ๕ ชั้น

ชั้นที่ ๑ ให้ลงโทษประหารชีวิต ๓ นาย

- ชั้นที่ ๒ ให้ลดโทษลงส่วน ๑ ใน ๓ เพียงจำนวนครึ่งตลอดชีวิต ๒๐ นาย
- ชั้นที่ ๓ ให้ลดโทษลงส่วน ๑ ใน ๓ เพียงจำนวนครึ่งมีกำหนด ๒๐ ปี ๓๙ นาย
- ชั้นที่ ๔ ลดโทษลงกึ่งหนึ่ง เพียงจำนวนครึ่งมีกำหนด ๑๕ ปี ๖ นาย
- ชั้นที่ ๕ ลดโทษลงกึ่งหนึ่ง เพียงจำนวนครึ่งมีกำหนด ๑๒ ปี ๓๐ นาย

ข้อที่ควรพิจารณาในการตัดสินโทษก็คือคณะกรรมการต้องตัดสินใจว่าผู้ต้องหาทุกคนที่ถูกชั้ดทอดมีชื่อว่าพัวพันอยู่ในคดีนี้มีความผิด แต่จะผิดมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการกระทำการ หรือการถูกชั้ดทอดว่าได้กระทำการเช่น ได้เข้าร่วมประชุมหรือไม่ กี่ครั้ง ได้เคยชักชวนใครเข้าร่วมประชุมหรือไม่ เวลาประชุมได้แสดงความคิดเห็นหรือไม่ ได้จ่ายเงินสนับสนุนสมาคมหรือไม่ และได้รับหน้าที่ให้แก่สมาคมหรือไม่ ถ้าไม่ได้มีความผิดแม้แต่อย่างเดียว ก็จะต้องถูกตัดสินลงโทษ และในจำนวนผู้ที่ถูกตัดสินลงโทษ ๙๑ คนนี้^(๒๖) เป็นคนที่เคยเข้าประชุม ๙๐ คน มีคนเดียวที่ไม่ได้เข้าประชุม คือ นายร้อยโทชล สังกัดกองพลที่ ๗ พิษณุโลก แต่ถูกลงโทษ เพราะมีจดหมายจากผู้ต้องหาคนหนึ่งเขียนถึงนายร้อยโทชลว่า “เวลาผู้มีผลลัพธ์ในโภคทรัพย์ ให้รักษาไว้ อย่าเสียหาย”^(๒๗)

(๒๔) กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำคัดสินพิจารณาโทษทหารก่อการกำเริบ ร.ศ. ๑๓๐ ๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๒๕) เพื่อชี้แจง

(๒๖) นายสิน เจ้าของอนุกูลกิจสถาน ถูกจำคุกเพิ่มเกินกว่าหลัง ก่อนในเดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๓๑

มาก”^(๒๗) สำหรับผู้เข้าประชุมครั้งเดียวมี ๖๓ คน ประชุม๒ ครั้ง ๑๑ คน ประชุม๓ ครั้ง ๑๑ คน ประชุม ๔ ครั้ง ๒ คน (ว่าที่นายร้อยตรีทวน เรียนพิทักษ์ และนายร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์) และที่มากที่สุดคือ ประชุม ๕ ครั้ง ๓ คน ได้แก่ นายร้อยเอกขุนทวย หารพิทักษ์ นายร้อยตรี เหรี้ยญ ศรีจันทร์ และนายร้อยตรีจรุญ ฉะตะเมือง

หลังการตัดสินคดีประวតศ่าสตรีครั้งนี้แล้ว ยังมีคดีต่อเนื่องเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ อีก ๒ คดี คดีแรกเป็นคดีพิจารณาโถษนายสิน เจ้าของอนุกูลคดีกิจสถาน เมื่อต้นเดือนมิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑ การพิจารณาคดีรายนี้สันและระบุว่า เพราะนายสินรับสารภาพว่าทำงานหนาอยู่ที่อนุกูลคดีกิจสถานกับนายร้อยโถษจรุญ ณ บางช้าง จริง และทราบเรื่องการประชุมกลุ่มทหารหนุ่มที่นั่นจริง แต่ไม่ทราบการประชุมอะไร และไม่สนใจ เพราะไม่ได้เป็นสมาชิก นายสินถูกตัดสินลงโทษฐานมีส่วนรู้เห็นในคดี ร.ศ. ๑๓๐ และพยาຍານปักบิด ถูกจำคุก ๑๕ ปี แต่ให้รอการลงอาญาไว้เมื่อมีอนกับคนอื่น ๆ ที่ได้รับพระราชทานอภัยโดย

คดีที่สองเกิดเมื่อปลายเดือนกันยายน ร.ศ. ๑๓๑ ที่ศาลมณฑลนครสวรรค์ จำเลย คือ นายร้อยตรีเปลี่ยน และนายร้อยตรีหรี ซึ่งถูกตัดสิน

ลงโทษในคดี ร.ศ. ๑๓๐ เป็นเวลา ๒๐ ปี และ ๑๒ ปี และกำลังอยู่ในระหว่างรอการลงอาญา ถูกอัยการทหารบกยื่นฟ้องว่าได้กระทำผิดฐานหมื่นประมาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเป็นขบถ กล่าวคือ จำเลยทั้งสองได้ประชุมกับนายทหารที่กรมทหารปราบฯ ๖ จังหวัดตาก กล่าวคำหยานชา ติเตียนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระพันปีหลวง และสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ศาลทหารพิจารณาว่า จำเลยทั้งสองกระทำผิดจริง จึงได้ลงโทษจำคุกนายร้อยตรีเปลี่ยน และนายร้อยตรีหรีคนละ ๒๐ ปี และให้ถอนออกจากราชคฤห์^(๒๘) นักโถษคดี ร.ศ. ๑๓๐

ผู้ต้องหาคดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๑ ถูกจำคุกรวมทั้งหมด ๒๕ คน ถูกขังอยู่ในคุกมหันต์โถษ ๒๓ คน และอยู่ที่เรือนจำครสวารค์ ๒ คน คือ

ผู้ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้วลดโทษเหลือตลอดชีวิต ๓ คน

๑. นายร้อยเอกขุนทวยหารพิทักษ์ อายุ ๓๐ ปี สังกัดกรมแพทย์ทหารบก
๒. นางร้อยโถษจรุญ ณ บางช้าง อายุ ๒๔ ปี สังกัดกรมธรรมนูญ
๓. นายร้อยตรีเจ้อ คิลาอาสน์ อายุ ๒๓ ปี สังกัดกรมทหารบืนใหญ่ที่ ๒

(๒๗) กขช. ร. ๖ บ. ๑๙/๓ จากหมายชุนภากษากรีรักน์-นายร้อยโถษล้อ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

(๒๘) กขช. ร. ๖ บ. ๑๙/๒๐ ที่ ๒๕/๓๖๐ พระราชทัคດเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมเด็จพระเจ้าพงษ์ยาธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑

ผู้ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตแต่ได้รับอภัย
โทษลดเหลือเพียงจำคุก ๒๐ ปี รวม ๒๐ คน

๑. นายร้องโ哥เจือ คงกุล สำเร็จราชการ
กรมบัญชาการกองทัพที่ ๑ อายุ ๒๕ ปี
๒. นายร้อยตรีเขียน อุทัยกุล กองโรง-
เรียนนายสิบกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์
อายุ ๒๕ ปี
๓. นายร้อยตรีวิวัฒ วาสนา กรมทหารราบท
ที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ
๒๕ ปี
๔. นายร้อยตรีถัด รัตนพันธุ์ กรมทหาร
ราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ อายุ
๒๕ ปี
๕. นายร้อยตรี ม.ร.ว. แซ่ รัชนีกร กอง
โรงเรียนนายสิบกองพลที่ ๑ รักษา
พระองค์ อายุ ๒๒ ปี
๖. นายร้อยตรีเหรียญ ทิพยรัตน์ กรม
ทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์
อายุ ๒๑ ปี
๗. นายร้อยตรีเหรียญ ศรีจันทร์ กรม
ทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ อายุ
๒๐ ปี
๘. นายอุทัย เทพหัสดิน ณ อุยญา สังกัด
กระทรวงยุติธรรม อายุ ๒๑ ปี
๙. ว่าที่นายร้อยตรีทวน เรียมพิทักษ์ กอง
โรงเรียนนายสิบ กรุงพลที่ ๑ รักษา
พระองค์ อายุ ๒๕ ปี

๑๐. นายร้อยตรีเนตร พูนนิวัฒน์ กองบิน
กลที่ ๑ อายุ ๒๑
๑๑. นายร้อยตรีสอน วงศ์โต กองบินกลที่
๑ อายุ ๒๓ ปี
๑๒. นายร้อยตรีปัลลิ่ง บูรณะโชค กองบิน
กลที่ ๑ อายุ ๒๒ ปี
๑๓. นายร้อยจรุญ ชະตะเมษ กองบินกล
ที่ ๑ อายุ ๒๖ ปี
๑๔. นายร้อยโททองคำ คล้ายโภกาส กรม
เสนาธิการทหารบก อายุ ๒๒ ปี
๑๕. นายร้อยตรีบุญ บุญยรัตนพันธุ์ กอง
โรงเรียนนายสิบกองพลที่ ๑ รักษา
พระองค์ อายุ ๒๕ ปี
๑๖. ว่าที่นายร้อยตรีศริ ขุนทดประไพร กรม
ทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ อายุ
๒๒ ปี
๑๗. นายร้อยตรีจันทร์ ปานสีดា แม่นก
เจริญสุด อายุ ๒๔ ปี
๑๘. ว่าที่นายร้อยตรีโกย วรรณกุล แม่นก
เจริญสุด อายุ ๒๓ ปี
๑๙. นายพันตรีหลงวิมานคร์ ประสิกน์
วิทย์ (อักษร นะลิตเวช) สังกัดกรม
แพทย์ทหารบก อายุ ๓๘ ปี
๒๐. นายร้อยตรีบุญ แตงวิเชียร กรมทหาร
ราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์
อายุ ๒๗ ปี

ผู้ที่ถูกตัดสินในคดีต่อเนื่องให้จำคุก ๒๐ ปี

๒ คน

๑. นายร้อยตรีเปลี่ยน ไชยมังคละ กรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ อายุ ๒๓ ปี

๒. นายร้อยตรีทรี (ไม่ทราบนามสกุล-ผู้เขียน) กรมทหารราบที่ ๒ อายุ ๒๔ ปี

กล่าวโดยสรุป ผู้ถูกจำคุกคือ ร.ศ. ๑๓๐ จำนวน ๒๕ คนนั้น มีอายุระหว่าง ๒๐ - ๒๕ ปี ถึง ๒๑ คน หรือเท่ากับร้อยละ ๘๕ ส่วนที่เหลือ คืออายุ ๒๖ ปี ๑ คน ๓๐ ปี ๑ คน และ ๓๙ ปี อีก ๑ คน

นักโทษทั้งหมดต้องโทษทุกข์ทรมานอยู่ ๑๒ ปี ๖ เดือน กับเศษ ๖ วัน และได้ก้าวออกจากประ岫เมื่อ ๘ โมงเช้าวันอังคารที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๓๗ (พ.ศ. ๒๕๖๗) ในระหว่างถูกคุมขังได้ถึงแก่กรรม ๒ ท่าน คือหลังจากต้องโทษ ๔ ปี “อัยยวัสดุ” (นายร้อยตรีวราส วาสนา) ถึงแก่กรรมด้วยวัณโรค และอีก ๒ ปี ต่อมา “อัยเช่” (นายร้อยตรี ม.ร.ว. แซ่ รัชนีกร) ถึงแก่กรรมด้วยโรคลำไส้

สาเหตุการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดจากคำให้การผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ต้องการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองให้เมืองไทยมีรัฐสภา และพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้กฎหมาย แต่จะเปลี่ยนอย่างไร และปกครองประเทศอย่างไร ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ยังไม่ทันตกลงในหลักการกู้ภัยจับเสียก่อน

ประเด็นที่ควรจะวิเคราะห์ก็คือ อะไรเป็นปัจจัยและแนวโน้มผลักดันให้พาก ร.ศ. ๑๓๐ คบคิดกันเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จากการตรวจสอบต้องยอมรับกันว่า สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ เป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่เป็นผลผลิตของความคิดก้าวหน้าบวกจากสมัยที่เมืองไทยเป็นประตูรับวัฒธรรมต่างชาติ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนไทยรุ่นใหม่นี้ได้เรียนรู้กว้างขวางขึ้นทั้งจากการอ่านข่าวสารตลอดจนได้รับอิทธิพลจากนักคิดร่วมสมัยของเมืองไทยในเวลานั้น เช่น ก.ศ.ร. กุหลาบท่อ ก หนังสือพิมพ์ “สยามประเกษสุนทรวาทพิเศษ” cascade ระบบการปกครองสมบูรณາญาสิทธิราช และเยะเยี้ยถาถกถางสังคม จนมีผู้ใส่ความว่าเป็นจิตพุ่งช้าน อีกท่านหนึ่งคือ เทียนวรรษ พิรุต ต.ว.ส. วัฒนาโก ท่านผู้นี้มีคติประชาธิปไตยมาก เคยติดคุกถึง ๑๗ ปี เพราะเขียนหนังสือและโฆษณาขัดแย้งระบบสมบูรณາญาสิทธิราช (๒๙) สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ที่เคยเติบโตขึ้นมาในบรรยายกาศนี้คงจะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสองท่านนี้ไว้มาก จึงเกิดซ่องว่างทางปัญญาระหว่าง

(๒๙) ปรีดี พนมยงค์ บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อการกบฏและระบบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์นิติเวช์, ๒๕๑๑) หน้า ๑๕-๑๖

คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ขึ้น คนรุ่นเก่าไม่เข้าใจว่า ทำไมคนรุ่นใหม่จึงต้องการเปลี่ยนแปลงหรือต้องดันรัฐธรรมส่วนชาสังคมใหม่ ขณะเดียวกัน คนรุ่นใหม่กับประมณ พลังและคุณค่าในตัวเองมากเกินไปจนคิดว่าจะเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่าง ในประเทศได้^(๓๐)

ประการที่สอง นับจากเริ่มรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดความไม่พึงพอใจในการบริหารงานของรัฐบาลได้ระบบสมบูรณณาญาสิทธิราชชั้นมาก โดยเฉพาะในหมู่ทหารชั้นผู้นาย และในหมู่ข้าราชการ สาเหตุใหญ่เกิดจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงของประชาชนซึ่งเกิดจาก “ภัยข้าราชการ” และความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ ชาวนาซึ่งมีประมาณ ๘๐ เปอร์เซนต์ของประชากรทั้งประเทศตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจฟืดเคือง เพราะรัฐบาล “ไม่ได้กระจายความมั่งคั่งเพื่อความสุขสบายของประชาชน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของอารยประชาติทั่วโลก”^(๓๑) นอกจากนี้ชาวนาอย่างเป็นผู้ยรับภาระภาษีหนัก

ที่สุด และต้องลงทุนในการผลิตสูง เพราะยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน และไม่มีการใช้ระบบสหกรณ์สินเชื่อ ประกอบกับสภาพดินพื้นา阔ไม่แน่นอน ถูกกดราคาพืชผลจากพ่อค้าคนกลางอย่างไม่ยุติธรรม และมีบางรายต้องตกเป็นหนี้สินเรื้อรังอีกด้วย^(๓๒)

พระยาวิสุทธิศรีคัตติ เสนนาดีกระทรวงธรรมการ ได้สรุปสาเหตุของการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ไว้ว่า “--- เริ่มแต่ต่ำ การค้าขายและการเพาะปลูกในเมืองไทยนั้น ตกต่ำทรุดโทรมมาแต่ในปลาย ๆ รัชกาลก่อนแล้ว ราษฎรได้รับความคับแค้นอับจนต่าง ๆ ครั้นมาเปลี่ยนรัชกาล เขาก้มงุ่นหมายกันว่า จะได้ทรงจัดการทำนุบำรุงแก้ไขความร้อนทั้งนั้นขึ้น มาจันบดดี้ก็หาเห็นได้ทรงจัดแก้ไขประการได้ไม่ มีแต่การเล่นตลอดมา ---”^(๓๓)

ประการที่สาม สมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ไม่พอใจ “กองทหารเสือป่า” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นเมื่อต้นรัชกาลในเดือน

-
- (๓๐) มหนา เกษกมล “การเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปี ๑๔, เล่ม ๓-๔ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๑๙, หน้า ๘๗
- (๓๑) กจช. ร. ๖ แฟ้มกระทรวงเกษตร กษ. ๑/๔ “Memorandum or Our Domestic Economy” เจ้าพระเจ้าพระยาวงชานุปงษ์ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓
- (๓๒) พรเพ็ญ ชั้นกระถุล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” (พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๘)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๗, หน้า ๗๘
- (๓๓) กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๑ พระยาวิสุทธิศรีคัตติ กรรมบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๔ มีนาคม พ.ศ. ๑๓๐

พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ เพราะเห็นว่ากองทัพรัฐเสือป่าเป็นกิจกรรมที่ตั้งขึ้นกับทัพรัฐ และทำงานแข่งดีกับทัพรัฐทำให้ความมั่นคงของชาติเสื่อมลงมาก^(๓๔) ในเรื่องนี้พระวรวงศ์เรอ กรมหมื่นพิทยาภรณ์คุณิยากร ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยราชเลขานุการฝ่ายต่างประเทศในสมัยนั้นทรงยอมรับความจริงตามที่ทัพรัฐทิ้งไว้ใน อัตตชีวประวัติ ว่ากองเสือป่า “เป็นเหตุให้เกิดความชุ่มชื้นของหมอกใจขึ้น เพราะบางคนอ้างว่าพระเจ้าอยู่หัวสนพระราชนฤทธิ์ และทรงเชื่อฟังเสือป่า หลวงนา กัน จนเหล่าร้ายจับอาฆาตุนีขึ้นอ้างเพื่อยุงให้พลเมืองคิดกบฎหรืออย่างน้อยก็นั่น-บวนลดน้อยถอยน้ำ ใจจะรักภักดีซึ่งพระมีอยู่ในหมู่คนไทยด้วยกัน”^(๓๕)

หลังจากที่スマชิก ร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับและถูกสอบสวนแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า-กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเข้าพระทัยดี ว่าการปฏิวัติเกิดจากเรื่องเสือป่าเป็นเหตุใหญ่ จึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-เจ้าอยู่หัวให้ทรงปรับปรุงกิจการเสือป่าเสียและทรงสรุปข้อบกพร่องของเสือป่าไว้ถึง๗ ประการ คือ

๑. คนทั่วไปพูดกันว่า คนที่ไม่เป็นเสือป่า คือคนที่ไม่จงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

(๓๔) ร.ก. เหรี้ยญ ศรีจันทร์และ ร.ก. เนกร พุนวิวัฒน์ อ้างถ้า หน้า ๔๔-๙

(๓๕) พระวรวงศ์เรอ กรมหมื่นพิทยาภรณ์คุณิยากร อัตตชีวประวัติ (โรงพิมพ์ครุณสาร, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๗) หน้า ๖๙

๒. การเสือป่าเป็นใหญ่กว่าราชการ ใครอยากระเบิดใหญ่กว่าราชการ ใครอยากระเบิดใหญ่เป็นโตต้องพยายามเข้าเส้นสายทางเสือป่า เพราะถึงจะทำราชการบกพร่องอย่างไร ถ้าทำเรื่องเสือป่าติดอยู่แล้วก็ไม่เป็นไร

๓. พระเจ้าแผ่นดินโปรดแต่งตั้งเฉพาะข้าราชการสำนักผู้ไกลัชิตให้มีตำแหน่งในกองเสือป่า แบ่งว่าพวกในราชการสำนักครอบข้าราชการอื่น ๆ หมวด

๔. เดิมเข้าใจกันว่าการเข้าเป็นเสือป่าจะได้มีโอกาสไกลัชิตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สม่าเมสมอกันหมวด แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะมีการแบ่งสมาชิกเสือป่าออกเป็นหลายชั้นหลายพวกคือ กองร้อยหลวงอย่างหนึ่ง กองมณฑลอย่างหนึ่ง ฯลฯ.

๕. ทหารเสือป่าต้องมาฝึกหัดทุก ๆ วัน และการหัดก็เพียงเดินไปเดินมา ไม่เกิดประโยชน์นั้นและเห็นด้วยอยู่เปล่า

๖. สมาชิกเสือป่าต้องเสียเงินจุกจิกหลายอย่าง เช่น การเข้าเป็นสมาชิกตอนแรกต้องเสีย๕๐ บาท ๓๐ บาท เสียค่ารถ ค่าเครื่องแต่งตัว เครื่องใช้ ค่าเรี่ยวไร ค่าปรับ ฯลฯ

๗. เวลาจะซ้อมรบเสือป่า ต้องออกไกลไปถึงพระปฐมเจดีย์ นครปฐม อดหลับนอนเห็นด้วยอยู่กลับมาทำงานไม่ได้ และการซ้อมก็ไม่

จริงจังเป็นเรื่องเล่น ๆ อย่างเช่น ยิ่งบีบด้วยปาก
แล้วไม่ว่าจะเล่นอะไร กองร้อยหลวงเป็นต้อง
ชนะเสมอ^(๓๖)

ประการที่สี่ สาเหตุกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ เกิด
จากการที่ทหารไม่เข้าใจหรือไม่พยายามเข้าใจ
พระราชจิริยัต์และพระราชกรณียกิจในพระ-
บาทสมเด็จพระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จะต้องยอมรับกันว่า พระบาทสมเด็จพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในวัยหนุ่ม
ทรงเป็นนักเรียนนอกและเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อ
จากสมเด็จบรมพระชนก พระมหาภตติรัชต์ผู้ทรง
ชนะจิตใจและเข้าถึงประชาชนตลอดเวลา ๔๒ ปี
พ荪นิกริ่งคาดหวังกันมากว่าจะทรงดำเนิน
รอยตามพระยุคบาทพระราชนิพิทา และเมื่อ
การณ์มิได้เป็นไปตามหวัง ความจงรักภักดีต่อ
พระองค์ท่านจึงลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว

พระราชจิริยัต์ในพระบาทสมเด็จพระ-
มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แปลงไปจากพระบาทสมเด็จ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือแนวพระราชอย่าง
ในการเข้าถึงประชาชน ในขณะที่สมเด็จพระ-
ราชนิพิทานำพระองค์เข้าสู่ประชาชนด้วย ความ
พยายามลับภพจน์ของสมมติเทราชา สเด็จ
ประพاشท์ต่าง ๆ อย่างสามัญชน เพื่อทรงทราบ
ทุกชีสุขและปัญหาของราษฎรอย่างแท้จริง พระ-
บาทสมเด็จพระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรงขาด

คุณสมบัติพิเศษดังกล่าว เพราะโดยพระราช
อุปนิสัยแล้ว ทรงเป็นผู้เคร่งขรึมไม่ค่อยโปรด
จะตรัสกับผู้ใดจะเสด็จไปไหนก็โปรดเสด็จอย่าง
เป็นทางการ มีพิธีต้อง สื่งที่มักจะโปรดให้จัด
ก็คือ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒนสัตยาของ
สมาชิกเสือป่า การซ้อมรบ งานพระราชทาน
เลี้ยง และการแสดงละครพระราชพิธี ทำให้
ไม่ทรงมีโอกาสเข้าถึงราษฎรได้อย่างจริงจังมาก-
นัก

ความไม่เข้าใจในองค์พระบาทสมเด็จพระ-
เจ้าอยู่หัวอีกเรื่องหนึ่ง คือการที่มักจะทรงใช้
ระบบอุปถัมภ์ เป็นหลักในการบริหารงานราชการ
ซึ่งเป็นจุดที่ถูกโภมตีและกล่าวว่าขวัญในที่ประชุมผู้
ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ มา ก สาเหตุที่ทรงใช้ระบบ
อุปถัมภ์อาจเป็นเพราะทรงประทับอยู่เมืองนอก
นาน และทรงเป็นคน “ต่างรุ่น” จึงไม่อาจจะ
ทรงสนิทสนมกับพระบรมวงศานุวงศ์ชนผู้ใหญ่
และเสนาบดีได้ พระองค์จึงต้องทรงเปลี่ยนแปลง
และปรับปรุงคณะเสนาบดีเสียใหม่ โดยแต่งตั้ง^{๓๗}
บุคคลที่ใกล้ชิด และเป็นพวกพ้องเข้าทำหน้าที่
แทน

ประการที่ห้า ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ไม่พอใจ
เรื่องการเขียนหลักทรัพยากรตามจารีตครบาลใน
ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เมื่อ ร.ศ. ๑๙๘ ต้นเรื่องมิอยู่ว่าทหาร

(๓๖) กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๔ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

มหาดเล็กบางคนของสมเด็จพระบรมโ/orสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระปองกุญเจ้าอยู่หัว) ทະເລາວวิวากับທหารกรรมທหารราบที่ ๒ เรื่อง จົບຜູ້ຫຼືງຂາຍໝາກສົມຕັ ຄືນເກີດຖຸຕິກັນໜີ້ ແລະ ທຫາຮູ້ຄົງໂທໝຳຢ່າຍເດືອກວົມທົ່ງໝາດ ๕ ດາວໂຫຼວງໄດ້ສະເໜີພໍາຍ່າຍເວັນທີໆ ໂດຍທີ່ສະເໜີພໍາຍ່າຍເວັນທີໆ ເພື່ອມີໃຫຍ່ຕົວຢ່າງຕ່ອງໄປ ແລະຄໍາໄມ້ປົງປັນຕົມຂ້າເສັນອົກຈະທຽງລາອກຈາກຕຳແໜ່ງຮັບທາຍາທ

ສາເຫຼຸຂອງການປົງປັນຕົມການທີ່ກຳ ອີຣີ ປະກາດສຸດທ້າຍ ຄືນ ຮ.ສ. ๑๓๐ ເຊື່ວ່າຮະບນການປົງປັນແບນສົມບູຮັບຮາຍຸາສີທີ່ຮັບໃນສາມາດນຳປະເທດໄປສູ່ຄວາມເຈົ້າຫຼັດເຫັນກັນນານາອາຍປະເທດໄດ້ຜູ້ກ່ອກການ ຮ.ສ. ๑๓๐ ໄດ້ສຶກຂາເວັງການປົງປັນອ່າງກວ້າງຂວາງຕາມມາຕຽບຮູ້ານຂອງນີ້ຢູ່ອົງການໃນສົມຍັນນີ້ ແລະແບ່ງການປົງປັນອອກເປັນ ๓ ຮະບອນ ຄືນ ๑. ຮະບອນທີ່ມີພະນາກຝົດຕົວຢ່າຍຫຼັງໝາຍ (ແອັບໂຈລູດມອນນາກີ) ๒. ຮະບອນທີ່ມີພະນາກຝົດຕົວຢ່າຍຫຼື້ຕີ່ ກົງໝາຍ (ລົມືຕເຕີດມອນນາກີ) ແລະ ๓. ຮະບອນທີ່ມີທີ່ປະໜຸມປົງປັນປະເທດ (ຮີບປັບລືກ) ພວັນທີ້ແຈ້ງຂ້ອ້າສີ້ຂໍ້ເສີຍການປົງປັນທີ້ ๓ ຮູ່ແບນໂດຍລະເອີດ ແລະແນ່ນອນທີ່ເດືອກທີ່ນ້ຳໜັກຄວາມດີໄປຕົກອູ່ທີ່ການປົງປັນແບນທີ່ສາມ

ກລຸ່ມ ຮ.ສ. ๑๓๐ ໄດ້ຍົກຕົວຢ່າງການປົງປັນປະເທດຕ່າງໆ ເກືອບທີ່ໂລກນາສັນສົນວ່າ ເຈຕະນາມັນຂອງການປົງປັນຕົມເພື່ອປົ່ງປັນແປ່ງການປົງປັນໃຫຍ່ໄທໝີຮູ້ສັກນັ້ນເປັນໄປອ່າງຫຼຸກຕັ້ງແລະເພື່ອຫາຕົນບ້ານເມືອງ ເຊັ່ນ ປະເທດຢູ່ນຸ່ມຸນແມ້ຈະໄຟໃໝ່ໂຕກວ່າເມືອງໄທໝີ ແຕ່ກົມົວໆອໍານາຈານມາກຈົນເປັນທີ່ພິສົງຂອງມຫາອໍານາຈາຕ່າງໆ ເພວະໜ້າ-ຮາຍກາຮແຮງຮາຍງວຽກຢູ່ນຸ່ມຸນລາດ ຮູ້ຈັກແລະເຂົ້າໃຈການປົງປັນປະເທດ (๓๗) ສ່ວນປະເທດທີ່ເຄີຍປົງປັນໂດຍມີພະເຈົ້າແພັນດີນອູ່ຫຼັງໝາຍເຊັ່ນ ວັກຖຸ່ມ ອິເມັນກາ ຕຸກົກີ່ ຕ່າງກີ່ປົ່ງປັນແປ່ງການປົງປັນກັນໝາດແລ້ວ ແລະປະເທດອື່ນໆ ຖ້າໂລກົກໜັນໄປໃຫຍ່ບໍ່ນັບລືກ ເຊັ່ນ ທີ່ປົມເມັນກາທີ້ກວີປີ ຕລອດຈົນຜົວໜັງເສດ ແລະໂປຣຸເກສ ແລະໃນຂະນັ້ນເມືອງຈິນກຳລັງຮຽນໜ່າພື້ນກັນອ່າງຮ້າຍແຮງເພື່ອຈະປົ່ງປັນແປ່ງການປົງປັນເປັນຮະບອນຮີບປັບລືກ (๓๘)

ຄໍາໄດ້ພິຈາລະນາສິ່ງສາເຫຼຸຂອງການກົງ ຮ.ສ. ๑๓๐ ທີ້ ๖ ປະກາດທີ່ກ່າວມາແລ້ວໂດຍຮອບຄອນຈະເຫັນວ່າ ຄວາມແຕກຕ່າງໃນຄວາມຄົດເປັນເວົ້ອງຮຽມຕາທີ່ຍ່ອມຈະຕ້ອງເກີດໃນທຸກສັງຄມທີ່ສາມາຊີກຂອງສັງຄມມີສົດບໍ່ຢູ່ຢາແລະມີການສຶກຂາ ສິ່ງທີ່ນໍາເສີຍດາຍກີ່ຄື່ອງ ການຂາດການປະສານຄວາມຄົດຮະຫວ່າງຜູ້ປົງປັນ ແລະຜູ້ຄູ້ປົງປັນຊື່ຕ່າງກີ່

(๓๗) ກາຊ. ຮ. ๖ ບ. ๑๗/๔ ຈົກໝາຍນາຍຮ້ອຍໂທຈຽນ ຂ້າວັງອົກເອກຄຸກີ່ໄໝງວັນທີ່ ນອກນາມຜູ້ຄູ້ປົງປັນໂທໝາວ່າຊື່ອ ຜຽງທີ່ ສມ ຈັ້ນ ວັກຍານຮາດ

(๓๘) ກາຊ. ຮ. ๖ ບ. ๑๗/๔ ຄໍາໃຫ້ການນາຍຮ້ອຍກີ່ເຮົ້າຫຼື້ ۲ ມິນາດມ ຮ.ສ. ๑๓๐

(๓๙) ກາຊ. ຮ. ๖ ບ. ๑๗/๓ ເວັງວ່າກໍາຍຄວາມເສື່ອທຣາມແລກຄວາມເຈົ້າຫຼື້ຂອງປະເທດ

รักชาติยังชีพทั้งสองฝ่าย และในที่สุดความแตกแยกทางนี้ก็มาได้สร้างความร้าวจานระหว่างองค์พระมหากษัตริย์กับทหารหนุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ขึ้น เพราะในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า “พระเก่าก็เห็นเราหัวใหม่เกินไป และอดดีไม่เชื่อพองคำผู้ใหญ่ ฝ่ายพระกใหม่ก็เห็นเรายังเก่า ถ้าไม่มีความมั่นคงพอ”^(๔๐) พาก ร.ศ. ๑๓๐ ก็มองเห็นว่าหนทางเดียวที่จะช่วยชาติได้คือ ยอมตายเพื่อบ้านเมือง^(๔๑) ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องสุดวิสัยที่จะหลีกเลี่ยงความคิดปฏิวัติได้

ปฏิกริยาภายในหลังกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

ตอนเกิดกบฏ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่นครปฐม หลังจากนั้นประมาณหนึ่งอาทิตย์ก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ ทางราชการถวายการต้อนรับอย่างระมัดระวังมากทหารผู้ใหญ่ไปรับเสด็จแทนทุกคน และต้องตรวจตราภัยอย่างถ้วน^(๔๒) เมื่อถึงกรุงเทพฯ ก็ย้ายที่ประทับจากพระราชวังส่วนตัวสืบเข้าไปอยู่

ในพระบรมมหาราชวัง^(๔๓) และให้ห้ารรักษาวังปิดประตูวังตั้งแต่บ่าย ๕ โมง แก่นที่จะปิดตอน ๕ โมงเย็น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง ทรงไม่พอใจพระทัยเรื่องนี้มาก และทรงมีลายพระหัตถ์ถึงองค์พระเจ้าอยู่หัวว่า “... เป็นเวลาขึ้นเบนของฉันแล้วที่จะต้องพุดตักเทือนนา้งนางอย่าง กการท้อยากจะพุดเทือนก็ไม่เป็นไปเพื่อ อวดความรู้และตนตัวตนว่าเป็นผู้วิเศษ ประการใด...”^(๔๔)

แต่ที่ทรงเตือนพระ “... ฉันไม่ยกให้เชือและดองอาการภริยาให้คนเห็นว่าเชือไม่สบายในเรื่องยุ่งครัวนี้ ถ้าเกรงกลัวต่อคนร้ายเกินไป คนจะคิดเห็นว่าเบนคนคลาดจะทิ้งพระบาทได้ว่า เหมือนไม่ใช่ขัตยขัตติกุมาร ควรจะต้องขึ้นๆ ลงๆ และบนหน้าไว้บ้าง เชืออย่าไปเชืออ้ายพระขัตติกพราให้ยุ่งใจเกินไป คนจะหยันได้ช่าวังของฉันก็กำลังเล่าต่างๆ นานาๆ เต็มที่ ใจกันไปจนเลอะเทอะ...”^(๔๕)

- (๔๐) กาช. ร. ๖ กระบรรุมหาดไทย ๓๖ ม. ๑๖ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาเทพอธชุน, พระยาอุไหymนทรี และพระยาธรรมสุกราช, ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๕)
- (๔๑) กาช. ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำชี้แจงนายร้อยครึ่นชัย ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐
- (๔๒) ม.จ. ประสงค์สม บริพัตร บันทึกความทรงจำบางเรื่อง (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๙) หน้า ๑๙-๒๐
- (๔๓) กาช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๑ หนังสือพระยาอนุรักษ์นรราชมณฑเที่ยว กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๘ มีนาคม ณ.ศ. ๑๓๐
- (๔๔) กาช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๓ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระพันปีเรื่องห้ารรักษา ๑๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐
- (๔๕) เพื่อว้า

พระบาทสมเด็จพระมังกูฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงน้อยพระทัยมากที่พวง笏ทรงมีปฏิกริยาร้ายในทางลบต่อพระองค์ท่าน ทั้งนี้ เพราะทรงคิดว่าพระองค์เองทรงเป็นทหาร ฉนั้นทหารย่อมต้องเป็นพวกร้ายกับพระองค์ นอกจากนี้ยังเห็นว่าการที่ทรงได้รับการอบรมและฝึกฝนวิชาทหารมาจากยุโรปประสบความล้มเหลว เพราะเขากับทหารไทยไม่ได้ กล้ายerneรื่องแบ่งพวกแบ่งเหล่า ความสะเทือนพระราชภัยคงจะมีมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา ฉบับหนึ่งว่า “...มัน (หมายถึงบรรดานายทหาร) ก็คงเอาร้านขันไปใช้ เพื่อหาความนิยมใส่ตัวของมัน และวินิจฉัยจะเกียดกัน ไม่ให้คนนิยมลับบ้างเลย นับว่ามัน ก็เป็นส่องชน เช่นนี้ ก็ติไปกันน้ำอย่างน้อยบ้างเห็นว่าเป็นผู้คนนับวันจะยกขันทุกท ทางเอาร้าวอดยก...)”^(๔๖)

ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมังกูฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกเหมือนยืนอยู่พระองค์เดียว เพราะเมื่อเกิดเหตุชั้นนั้นไม่มีใครแสดงความเดือดร้อนหรืออือเพ้อต่อพระองค์ท่านเลย ดูรากับพากันร้องอยู่ในใจว่า “ไม่ใช่

กงกการอะไรของข้า”^(๔๗) และบางคนที่กล้าหน่อยก็ร้องติดเตียนต่าง ๆ ดิตรง ๆ บ้าง อ้อม ๆ บ้าง และทรงปรารภว่า “...เรื่องเหล่านี้จะต้องเล่าขึ้นทำให้... แต่บันทึกไม่ให้นึกไม่ได้ และนึก ๆ ไปแล้วก็อครู้สึกแก้น ไม่ได้...^(๔๘) เพราะคนจำพากนเพียง “เกิดรู้สึกความระยำของอ้ายพวกรบกันมา”^(๔๙) หลังจากที่ทราบแล้วซัดว่าพระองค์ทรงปลดภัยจากการประทุร้ายของพวกรกการกบฏแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งผู้ใหญ่ที่ต้องทรงเข้ามาพัวพันกับการกบฏ เพราะถูกผู้ต้องหาเอี่ยพระนามถึงมืออยู่ ๓ พระองค์ด้วยกัน คือ ถ้าพากกบฏจะเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้พระเจ้าแผ่นดินลงมาอยู่ใต้กษัตริย์จะทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพักรมหลวงนครสวรรค์รพินิต หรือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพักรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระองค์ได้พระองค์หนึ่งชั้นมาเป็นนายตัรย์ แต่ถ้าตกลงจะให้เมืองไทยปกครองแบบรีบบลิกก์จะทูลเชิญพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกทฤทธิ์ชั้นเป็นประชานาธิบดี^(๕๐)

ผู้ที่เดือดร้อนพระทัยมากที่สุดเห็นจะเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพักรมหลวงพิษณุ-

- (๔๖) กจช. เอกสาร ร. ๖ หนังกอกาโนน ก. ๑/๑๑, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมังกูฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาสีหราชเกโ瞧, ๓๐ พฤศภาคม ร.ศ. ๑๓ (พ.ศ. ๒๔๔๕)
- (๔๗) กจช. ร. ๖ บ. ๓.๑/๑๔ เล่ม ๔ เรื่องเจ้าพระยาเมฆราช พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมังกูฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาเมฆราช ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓
- (๔๘) เพื่อช้าง
- (๔๙) เรื่องเดียวกัน
- (๕๐) กจช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำกักสนใจไทยทหารก่อการกำเริบ ๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓

โลกประชาชนถก เพราสماซิก ร.ศ. ๑๓๐ ที่ถูกจับ
ล้วนเป็นลูกศิษย์และมหาดเล็กไกลชิดพระองค์
แทนทางสันเดพานายร้อยเอกขุนทวยหารพิทักษ์
เป็นแพทย์ประจำพระองค์ และครอบครัวของ
พระองค์โปรดปรานที่สุด นอกจากนี้องค์พระ^{๔๙}
ประมุขของชาติยังเป็นพระเชษฐาร่วมพระอุทัย
เดียวกันแท้ ๆ ซึ่งย่อมาสำคัญกว่าผู้ใดอื่น (๕๐)
ทูลกระหม่อมรับเสด็จไปพบลูกศิษย์ผู้ก่อความ
รุนแรงครั้งนี้ และทรงชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ให้
เข้าใจ พร้อมทั้งกราบทูลพระบาทสมเด็จพระ^{๕๑}
เจ้ายุทธวัณนับจากนี้ไป พระองค์ท่านทรงสั่ง^{๕๒}
ให้ผู้บังคับบัญชาชวนผู้ห้อยพูดเสมอเพรา “ให้
พูดจะได้ทราบความคิด การที่ไม่ให้พูด
นั้นเอง ทำให้เรานอนหลับกันไปหมด จน
เกือบเกิดเหตุร้ายแรง” (๕๓)

สำหรับสมเด็จพระเจ้านองญาเรอ เจ้าพี่
กรมหลวงนครสวรรค์นั้นเป็นโชคร้ายคำรับ-
สองในเรือนปี เพราเมื่อต้นปี ร.ศ. ๑๓๐ ก็เกิด
ข่าวลือว่า กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์จะก่อ^{๕๔}
การปฏิวัติและจะทูลเชิญเจ้าพี่กรมหลวงนคร-
สวรรค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ได้ทันที กรมหมื่นชุมพร
เขตอุดมศักดิ์จะทรงดำรงตำแหน่งwang แห่งราชอาณาจักรเพียงเล็ก

ที่เคยมีมาในรัชกาลก่อน ๆ (๕๕) เป็นเหตุให้
เจ้าพี่กรมหลวงนครสวรรค์ฯ ทรงเสียพระทัย^{๕๖}
มาก มาครั้งกบฎ ร.ศ. ๑๓๐ นี้ เมื่อทรงทราบ
ว่ามีทหารเรือเข้าร่วมขบวนการด้วยถึง ๓ นาย
ก็ยังร้อนพระทัย รับสั่งให้ทางฝ่ายทหารเรือ^{๕๗}
กดขั้นคนเข้ารับราชการในกองทัพเรือ เพรา^{๕๘}
ทรงเห็นว่าทหารเรือที่เกี่ยวข้องกับกบฎ ร.ศ. ๑๓๐^{๕๙}
เป็นพวกนายทหารกรรมระหวัดรวมนญญ จึงต้อง^{๖๐}
สอบสวนประวัติให้ละเอียดก่อนเข้ารับราชการ
เพราคนพวคนไม่เหมือนทหารเรือฝ่ายพลบดี
ซึ่งได้มีโอกาสสรุจกันนิสัยใจคอกันมาตั้งแต่เป็น^{๖๑}
นักเรียน (๕๕)

ข่าวลืออีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับความไม่ป่อง-
ดองในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ คือ การที่พระเจ้า^{๖๒}
พี่ยาเชอกرم หมื่นราชบุตรดิเรกฤทธิ์ทรงรับการ
แต่งตั้งให้เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรในวันที่^{๖๓}
๑ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ เจ้านายพระองค์นี้เป็นที่^{๖๔}
รู้จักกันดีว่าทรงเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย การ^{๖๕}
ที่ต้องทรงรับตำแหน่งทางการเกษตรที่ไม่ทรง^{๖๖}
ถนัด เป็นเหตุให้เกิดความสงสัยกันทั่วไปว่า^{๖๗}
คงเป็นเพราพวากบฏสนับสนุนให้พระองค์^{๖๘}
ท่านขึ้นเป็นประชานาธิบดี จึงทรงถูกเพ่งเลึง^{๖๙}

(๕๐) ร.ก. เหตุยุ ครั้นที่ ๒ และ ร.ก. เนกร พุนวิวัฒน์ อ้างแล้ว หน้า ๙๔-๙๕

(๕๑) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ สมเค็จ สมเค็จพระเจ้านองญาเรอ เจ้าพี่กรมหลวงพิษณุโลกกราบทูลพระบาท^{๖๐}
สมเค็จพระมังคลากล้าเจ้าอยู่หัว ๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

(๕๒) ม.จ. หญิงประسنก์สม บริพัตร อ้างแล้ว หน้า ๑๗-๑๘

(๕๓) กขช. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๖ บันทึกสมเค็จเจ้าพี่กรมหลวงนครสวรรค์ เรื่องนายทหารเรือซึ่งเกี่ยวข้อง^{๖๑}
คึกการชาติ ๑๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

และถูกย้ายงานไปอยู่ให้ห่างไกลลูกน้องหลังจาก
เกิดเหตุได้เพียงเดือนเดียว

พระบรมราโชบายทางการเมืองในพระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลังกบฏ
ร.ศ. ๑๓๐

ทันทีที่คณะกรรมการ ร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับใน
วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบันทึกจดหมายเหตุรายวัน
ส่วนพระองค์แสดงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ
ประชาชนปัจจัยและอีกดีอนหนึ่งต่อมา (เมษายน
๒๔๕๔) ได้ทรงบันทึก จดหมายเหตุรายวัน
เกี่ยวกับสังคมนิยม บันทึกหลังนี้ทรงติดต่อ กัน
๒ วัน (๒๖-๒๗ เมษายน) ยาวถึง ๓๑ หน้า
นับเป็นพระราชดำริเรื่องลักษณะการเมืองที่ละเอียด
ที่สุด แสดงความเอาพระทัยใส่ในแนวความคิด
สังคมนิยมอย่างมากในขณะนั้น^(๔๕) ทั้งนี้อาจ
เป็นไปได้ว่าการที่พากก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ต้องการ
เปลี่ยนรูปการปกครองเป็นสาธารณรัฐ ทำให้
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้า
พระทัยว่าเป็นการนำอาลักษณ์สังคมนิยมมา

ใช้ด้วย

ข้อความในจดหมายเหตุรายวันทั้งตอนนี้
แสดงไว้ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยในแนวความคิดและ
ระบบการเมืองแบบประชาชนปัจจุบันได้อย่างดี แต่ทรง
มีความโน้มเอียงไปในทางต่อต้านการนำการ
ปกครองระบบนี้มาใช้ในสังคมไทยและยังทรง
ต่อต้านระบบสาธารณรัฐมากเป็นพิเศษอีกด้วย^(๔๖) พระองค์ไม่ทรงเชื่อว่ากลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐
จะเข้าใจเรื่องลักษณะการปกครอง ดังปรากฏใน
พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาเมฆราชว่า
“...คนจำนวนหนึ่งที่ร้ายกาจกว่าจำนวนหนึ่ง
คือ จำนวนหนึ่งที่อ้างเอาความรักษาตัวตนเป็น
สามัญเพื่อคิด ถูกดำเนินคดีอย่างถูกต้องแล้ว
ประทุษร้ายต่อผู้ปกครอง... ฉันมีความ
วิตกและไม่สบายใจเบ็นอย่างยิ่ง เพราะ
ฉันรู้สึกว่า เมื่อเรากำลังจะเดินเรือเดินฟาก
ยังมีทันจะเดินแข็งก็จะวงศ์เสียแล้ว ทั้ง
“ปฏิติค” ก็เบ็นคำที่ได้ยินหนาหูทุกวัน
คนไทยโดยมากที่พูดถึงปฏิติคันน ฉันไม่
เชื่อว่าเข้าอกเข้าใจทางเนื้อทางใต้อะไร-
นัก...”^(๔๗)

(๔๕) สุวดี เจริญพงศ์ “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปรมเกล้าท่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิด
ประชาชนปัจจัยและสังคมนิยมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๕๔” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์ฯ พ.ศ. ๒๕๑๙ หน้า ๔๙

(๔๖) ชัยอนันต์ สมุทรณ์ ภารเนื่อง—การเปลี่ยนบทบาทการเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๑๐—๒๔๗๔ (กรุงเทพ : สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย น.ป.ท.) หน้า ๕๓

(๔๗) กชช. ร. ๖ บ. ๑/๙๔ เล่ม ๔ สำเนาพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง
เจ้าพระยาเมฆราช ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

พระบาทสมเด็จพระมังคุดุลเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีข้อดีในทางทฤษฎีในประเด็นที่ตัดความไม่แน่นอนเรื่องคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไปได้ เพราะอำนาจในการปกครองประเทศไม่ตกอยู่กับคน ๆ เดียว แต่เมื่อนำมาใช้ในทางปฏิบัติแล้วกลับเป็นผลเสีย เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เป็นต้นว่า ถ้าประชาชนไม่มีความรู้พอกครองตนเองได้ก็อาจสร้างมติมหาชนไปในทางที่ผิดเป็นผลร้ายต่อชาติ หรือถ้าประชาชนไม่เข้าใจการเลือกตั้งก็ไม่อาจเลือกคนดีเข้าไปนั่งในสภา นอกจากนี้ยังจะมีปัญหารื่องนักการเมืองอาชีพที่จะผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารประเทศ ถ้าเปลี่ยนนักการเมืองอาชีพบ่อยเท่าไร การปกครองก็ยังซอกซานมากเท่านั้น จึงทรงเห็นว่า การมีรัฐสภาไม่สามารถแก้ไขปัญหางานน้อยรายรับหลวงให้หมดไป เพราะ "...ถ้าผู้อื่นอ่านนายังมีทางที่เลือกให้หนึ่งแห่งแก้ไข ฯ ได้ตามชอบใจอยู่ทราบได้ คนสองคน และคนหัวหน้าประจำก็คงยังต้องม้อยตรานั้น จะผิดกันก็แต่ซึ่งกันเองกันอย่างน้ำใจเท่านั้น..." (๕๔)

สำหรับแนวพระราชดำริเกี่ยวกับสังคมนิยมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช-

- (๕๔) ฉกหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมังคุดุลเกล้าเจ้าอยู่หัว ชัชวัลก์ เกษมสันต์ วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๗ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗) หน้า ๕๙
- (๕๕) โปรดดู สุวศิริ เจริญพงค์ อ้างแล้ว หน้า ๔๑-๔๕

วิจารณ์ไปในทำนองไม่ทรงเห็นด้วยว่าจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เช่นวิธีการแก้ไขปัญหาของสังคมนิยมเกี่ยวกับเรื่องข้อพิพาทแรงงาน หรือความคิดสังคมนิยมที่ว่าคนในสังคมจะได้รับความเสมอภาคกันหมด ทรงเห็นว่าดีจริงก็แต่ในตัวเราเท่านั้น เพราะความจริงไม่มีใครในโลกนี้เท่ากัน เพราะสติบัญญาความรู้ ความสามารถไม่เท่ากัน และคนยังเป็น "โกรอใจชา" และ "โกรนกใหญ่เม็กมาก" ตอกนอยู่ นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับการรวมทรัพย์สมบัติไว้เป็นของกลาง การทำลายศาสนា การที่รัฐบาลรับเลี้ยงเด็ก ตลอดจนการขัดชนชั้นนายทุน และคนกลางตามแนวคิดสังคมนิยมว่าจะก่อให้เกิดปัญหามากมาย ยกที่จะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ (๕๕)

ท้ายที่สุดทรงสรุปว่า สังคมนิยมแท้นั้นมักจะหาไม่ค่อยได้ มีแต่สังคมนิยมเก็ง ซึ่งได้แก่คน ๕ จำพวก คือ

๑. ผู้ไว้ทรัพย์ และริชยาผู้มีทรัพย์ เมื่อตนไม่มีก็ไม่อยากให้ผู้อื่นมี
๒. ผู้ที่มีความประسنค์จะหาซื้อ หาอำนวยในทางที่ตั้งตนเป็นผู้สังสารคนจน และเป็นปากของคนจนและคนทำงาน

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงกพหมื่นเร้า

(พระนคร : โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗)

๓. ผู้ที่เป็นคนคิดพุ่งช่าน
๔. ผู้ที่มีความคิดหย่อนและสติหย่อน^(๖๐)
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ยังได้ทรงใช้พระราชดำริทางวรรณกรรมทรงบทความบพิตร รวมทั้งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทซึ่งให้เห็นผลเสียของระบบบริหารฯ ว่าเป็นสิ่งที่ขัดกับประเพณีดั้งเดิมของไทย รวมทั้งแสดงความบกพร่องของการปกครองแบบสาธารณรัฐ และแนวความคิดสังคมนิยม เช่น ในหนังสือเรื่อง ความกระจัดกระจาดแห่งเมืองจัน การตลาดในรัฐเชี่ยว อุดตรกร ลักษ์เอ้อย่างความเป็นชาติไทยแท้จริง บุนเทิงบูรพาทศ หรือในบทความชุด เมืองไทยของตนเดิม บทความชุดโภคณฑิตล้อ บทละครเรื่อง ฉบับอำนาจ และฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ มีส่วนผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงทุกๆ อย่างโดยไม่ลังเลพระทัยว่าระบบสมบูรณานาญាសิทธิราชเป็นการปกครองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองไทย ในระบบนี้มี “พระราชบัญญัติแห่งวันแคว้น” และการที่จะล้มถังเสียเทากับเป็นการทำลายความมั่นคงที่ผ่องอยู่ในใจประชาชนมาหลายชั่วคน ย่อมเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ยังนัก พร้อมทั้งทรงย้ำออยู่เสมอว่า “ถ้อยคำที่เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินกล่าวเข่นนี้ไม่ใช่จะกล่าวเข้ากับคนไทย ถ้าเราไม่ใช่

เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เราก็ต้องกล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะหากล้าวด้วยความเห็นอันแน่ชัดแก่ใจเรา.”^(๖๑)

หลังเกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ แล้ว ๕ ปี ขณะที่ผู้ก่อการครั้งนั้นยังต้องโทษอยู่ในคุกมหัตโทษนานความคิดเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครองตลอดจนเรื่องประชาธิปไตยยังไม่ขยายวงกว้างออก ได้มีผู้เขียนบทความโน้มติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และราชสำนักทรงหน้าหนังสือพิมพ์มากขึ้น ยังมีอีกข่าวการปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐในประเทศไทย เช่นเดียวกับเมืองมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ คงจะทรงวิตกล่าวว่าเป็นชนวนรื้อฟื้นความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้สนับสนุนสาธารณรัฐในประเทศไทย จึงทรงพยายามชี้แจงว่า พระเจ้าชาร์นิโอลัสที่ ๒ ไม่ได้ทรงสละราชสมบัติ ถูกบีบบังคับ เพราะถ้าหากว่าพระองค์ยังคงแข็งขันต่อไป ก็อาจจะทำได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งพระราชอำนาจของพระเจ้าชาร์นิโอลัสที่ ๒ ยังคงมีอยู่ แต่เป็นการตัดสินพระทัยของพระองค์เองที่จะสละราชสมบัติ ซึ่งเท่ากับว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการให้คนไทยเห็นว่าพลังของระบบบริหารฯ ยังคงแข็งแกร่งอยู่ เพื่อจะน้อมกันมิให้ความเคลื่อนไหวในทางที่เป็นปฏิบัติที่ราชวงศ์ใน

(๖๐) อดมนายเหตุรายวัน อ้างแล้ว ๔๐-๔๑

(๖๑) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร, บำรุงนุกุลกิจ), หน้า ๓๓-๓๔

เมืองไทยพื้นคืนกลับมามีบทบาทได้โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงในรุสเชี่ยมาใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ^(๖๒)

อย่างไรก็ตาม กระแสคลื่นของความคิดใหม่ตระบันเก่าที่รุนแรงขึ้นนี้ได้ผลักดันให้สมเด็จพระเจ้าลือชัยราชนครินทร์ทรงเริ่มเคลื่อนไหวก่อตั้งสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ โดยทรงกราบถูลเสนอพระดำริให้ปรับปรุงรัฐมนตรีสภาพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปุจจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นมาใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๖๐^(๖๓) กำหนดให้พิจารณากฎหมายและตั้งกระทุกามเสนอต่อในทำนองเดียวกับสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่ามิได้หวงเห้นพระราชนิยม แต่จะได้มีองค์กรสำหรับร่างกฎหมายโดยเฉพาะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบมีใจความย่อ ๆ ว่า พระองค์ทรงตระหนักรถึงความซับซ้อนของราชการที่เพิ่มมากขึ้นจนกระทั่ง “... สมัยที่จะใช้แบบการ

ปกครองอย่างที่เคยใช้มาแล้วเกิดจะล่วงเดย..” และทรงย้ำว่าพระองค์ทรงนิยมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ ถ้าทรงคิดแต่ทางทฤษฎีโดยไม่คิดถึงปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นหลังจากปกครองด้วยระบอบนี้แล้ว ก็คงจะพระราชนิยธรรมนุญสูตรตั้งแต่กบฏร.ศ. ๑๓๐แล้ว แต่พระองค์ทรงได้รับคำแนะนำจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และที่ปรึกษาราชการชาวอเมริกันและอังกฤษว่า “ประชากรคนไทยส่วนมากยังขาดความรู้ที่จะออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนในรัฐสภาให้ได้ประโยชน์ส่วนรวมแก่ชาติจริง”^(๖๔) และทรงสรุปว่า “.. ถ้ายังจะมีปาร์ลิเม้นต์ไม่ได้แล้วก็ไม่ควรจะมีอะไรที่เป็นของเดียนชนีสำหรับบุคคลฯ เพราะคนที่เขารู้จักว่าบลลメンต์เป็นอย่างไร เขายังไม่เข็อว่าของนั้นจะแทนบลลメンต์ได้ และผู้ที่ไม่เข้าใจเสียเลย ถึงวิธีการปกครองอย่างค่อนสติทุกนั้น ก็คงเข้าใจเข่นนั้นว่าประโยชน์ของรัฐมนตรีนั้นอะไร..”^(๖๕)

- (๖๒) โปรดคุณ ฉลอง สุนทรวาณิชย์ “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศในรัชสมัยแพ่ป้ายคริสต์ที่ ๑๙ ถึงทันคริสต์ที่ ๒๐ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๖๑ หน้า ๒๖๔
- (๖๓) กจช. สน. ๐๐/๑๖ ความเห็นเรื่องควรตัดให้มีสมาชิกรัฐมนตรีได้มีการดำเนินการและออกพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของสภาใหม่ (๒๑-๓๐ เมษายน ๒๔๖๐ ลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลฯ ของกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๖๐
- (๖๔) พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลักษณ์, เจ้าชีวิต หน้า ๖๗๗-๖๘๘
- (๖๕) โปรดคุณ ชมพูนุท นาคีรักษ์, “บทบาทของที่ปรึกษาราชการที่ปรับเปลี่ยนรัชสมัยพระปุจจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์, จุฬาฯ, ๒๔๖๗ หน้า ๓๗-๓๘

ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจม แสงชูโต) สมาชิกของคุณตรีสิภากก์ได้มีหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอให้ทรงพระฟุรุษมนตรีสิภากก์ขึ้นมาช่วยปรับปรุงและแก้ไขสภาพการณ์ของประเทศไทยให้ดีขึ้นพร้อมกับทูลเสนอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลดพระองค์ลงมาเป็นกษัตริย์ภายใต้กฎหมายด้วย^(๖๖) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงตอบหนังสือกราบบังคมทูลนี้ แต่ได้มีพระราชกระแสตอบผ่านมาทางพระยาประสิทธิศักดิ์ ให้ดำเนินปฎิเสธโดยทรงอ้างว่า ถ้ารัฐมนตรีสิภากก์เป็นประโภชน์จริงจะต้องคงอยู่มานานถึงบัดjnันนี้ ไม่เลิกล้มไปตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแน่นอน^(๖๗)

ด้วยพระราชดำริถังกล่าวเนื่อง จึงทำให้ตลอดรัชกาลของพระองค์มิได้มีการสร้างสรรค์แนวทางเพื่อนำไปสู่รัฐบาล ที่เป็นตัวแทนของประชาชนหรือองค์กรทางต้านนิติบัญญัติแต่อย่างใด

บทสรุปท้าย

การก่อการกบฏของนายทหารหนุ่มในร.ศ. ๑๓๐ เปรียบเสมือนสัญญาณเตือนให้รู้ถึงพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงของประชาชนที่อาจจะมี

ขึ้นได้ แต่เนื่องจากภาระการณ์ต่าง ๆ ยังไม่ถึงจุดอีกตัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงยังทรงสามารถดำเนินการปกคล้องประเทศไทยได้อย่างปกติ โดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสุดรัชสมัยของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ (พระบาทสมเด็จพระปักเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงพระครรชนกในสัญญาณเตือนอันนี้อย่างแจ่มชัด ดังที่ทรงປراกรกว่า “ในสมัยโบราณพระราชนอนาขของกษัตริย์แบบไม่มีผู้ใดโต้แย้งข้อใจ ทั้งเป็นการไม่ปลดภัยที่จะทำเข่นนั้น พระเจ้าแผ่นดินเป็นที่นี่ที่การพัสดุการรออย่างแท้จริง พระราชนิรันดร์ของพระองค์เป็นกฎหมาย แต่สิ่งต่าง ๆ ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินยังเป็นที่การพัสดุและเกรงกลัวมาก แม้ว่าในตอนปลายรัชสมัยจะมีคนหนุ่มกลุ่มหนึ่งเริ่มวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในหลาย ๆ ด้าน แต่ก็มิได้เป็นไปอย่างเบ็ดเตล็ด ในรัชสมัยที่เพิ่งสิ้นสุด หลายสิ่งหลายอย่างได้ทิ้งความเลวร้ายไปมาก เนื่องจากเหตุการณ์...พระเจ้าแผ่นดินกล้ายเป็นผู้ที่

(๖๖) กองทัพเรือ, สำเนาหนังสือเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เจ้าอยู่หัว, ๓๐ เมษายน ๒๔๖๔ อ้างใน มตานา เกษกมล อ้างแล้ว หน้า ๑๒๙

(๖๗) กองทัพเรือ, สำเนาหนังสือพระยาประสิทธิศักดิ์มนตรี ถ้าเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

ตกอยู่ใต้อิทธิพลของข้าราชการบริหารคนโปรดข้าราชการทุกคนถูกเพ่งเลึงบ้างมากบ้างน้อย ในด้านนี้รายภูมิบังหลวง หรือเล่นพรรคเด่นพวก บังนับเป็นโชคที่พระบรมคานหงส์เป็นที่เคารพยกย่องว่าเป็นคนขอสัตย์ส诚ที่เป็นที่น่าเสียใจยิ่งคือพระราษฎร์ท่านก็ของพระองค์เป็นที่เกลียดชังอย่างรุนแรง และในตอนปลายรัชสมัยก็ถูกกล้อเลียนเยาะเย้ย

กำเนิดของหนังสือพิมพ์ฟรีเพรสทำให้สถานการณ์ในขณะนั้นขยายตัวเรื่อยมากขึ้น ภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่นักศึกษาในสถาบันต่างๆ ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าระยะเวลาของระบบอาณาจักรไทยเหลือน้อยลงเต็มที่...”^(๖๘)

(๖๘) กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๗ สบ. ๒.๔๙/๓๒ เล่ม ๓ บันทึกเรื่องการปักครอง (๒๓ ก.ค.-๑ ส.ค. ๒๔๖๓) พระราชนักดาฯพระราชทานเค้าพระบกเกล้าเจ้าอยู่หัว — ดร. พรานชีส บีชาร์.